BANK KRÓTKICH TEKSTÓW I SYTUACJI SPOŁECZNYCH DO ANALIZY

GOTOWE DO ANALIZY

104 krótkie teksty, scenki i przypadki do wykorzystania na lekcji, powtórce, sprawdzianie i w pracy domowej

Kultura • nierówności • praca • władza • obywatelstwo • życie społeczne

INFORMACJE O MATERIALE

O MATERIALE

BANK KRÓTKICH TEKSTÓW I SYTUACJI SPOŁECZNYCH DO ANALIZY

Materiał edukacyjny przeznaczony do pracy z uczniami szkół ponadpodstawowych. Zawarte w nim teksty, sytuacje i przypadki mają charakter dydaktyczny. Opisane osoby i zdarzenia są fikcyjne, nawet jeśli nawiązują do typowych zjawisk występujących w życiu społecznym.

JAK KORZYSTAĆ?

JAK MOŻNA KORZYSTAĆ Z MATERIAŁU?

Materiał można wykorzystać m.in. jako:

- ćwiczenie podczas lekcji;
- krótką analizę na rozpoczęcie zajęć;
- materiał do pracy indywidualnej;
- zadanie w parach lub grupach;
- pracę domową;
- element kartkówki lub sprawdzianu;
- materiał powtórkowy;
- punkt wyjścia do dyskusji;
- dodatkowe zadanie dla ucznia.

WAŻNE

W wielu zadaniach możliwe są różne poprawne odpowiedzi. Najważniejsze jest prawidłowe rozpoznanie zjawiska społecznego oraz logiczne uzasadnienie odpowiedzi na podstawie tekstu.

© 2026. Wszelkie prawa zastrzeżone. Materiał przeznaczony do zgodnego z licencją użytku edukacyjnego.

SPIS TREŚCI

1 04 **ŻYCIE SPOŁECZNE, SOCJALIZACJA I GRUPY**
Codzienne normy, role społeczne, grupy, socjalizacja i kontrola społeczna.

2 12 **KULTURA, NORMY I TOŻSAMOŚĆ**
Wartości, symbole, obyczaje, subkultury, tożsamość i różnorodność kulturowa.

3 20 **NIERÓWNOŚCI, STATUS I MOBILNOŚĆ SPOŁECZNA**
Szanse życiowe, pozycja społeczna, wykluczenie, awans i nierówności.

4 28 **PRACA, RYNEK I ŻYCIE ZAWODOWE**
Rynek pracy, zawody, podział pracy, warunki zatrudnienia i zmiany w pracy.

5 36 **WŁADZA, INSTYTUCJE I LEGITYMIZACJA**
Autorytet, reguły, instytucje, decyzje, formalne i nieformalne źródła wpływu.

6 44 **OBYWATELSTWO, DEMOKRACJA I ŻYCIE PUBLICZNE**
Aktywność obywatelska, wspólnota lokalna, uczestnictwo i życie publiczne.

7 52 **ZMIANA SPOŁECZNA, MIGRACJE I WSPÓŁCZESNE DYLEMATY**
Migracje, technologie, przemiany społeczne, pokolenia i nowe wzory życia.

8 60 **BANK MIESZANY**
Zadania łączące różne zagadnienia — idealne do powtórek, sprawdzianów i pracy domowej.

104 sytuacje. 8 bloków. Wiele sposobów wykorzystania.

JEDNA SYTUACJA — WIELE MOŻLIWOŚCI

Socjologia zaczyna się od uważnego patrzenia na codzienne życie.

Rozmowa w klasie, zasady obowiązujące w grupie, pierwszy dzień w pracy, rodzinny zwyczaj, konflikt w internecie czy decyzja lokalnej społeczności mogą stać się punktem wyjścia do analizy ważnych zjawisk społecznych.

Ten bank został przygotowany po to, aby uczniowie nie tylko zapamiętywali definicje, ale także rozpoznawali pojęcia w konkretnych sytuacjach i potrafili wyjaśnić, dlaczego pasują do danego przypadku.

JAK KORZYSTAĆ Z TEGO BANKU?

CZTERY PROSTE KROKI

1 PRZECZYTAJ

Ustal, co dokładnie wydarzyło się w opisanej sytuacji.

2 ZAUWAŻ

Zwróć uwagę na zachowania ludzi, normy, role, relacje i kontekst.

3 ROZPOZNAJ

Połącz obserwacje z odpowiednim pojęciem lub zjawiskiem socjologicznym.

4 UZASADNIJ

Wskaż fragment sytuacji, który potwierdza Twoją odpowiedź.

GDZIE MOŻNA WYKORZYSTAĆ TEN BANK?

PRZYKŁADOWE SPOSOBY PRACY

NA LEKCJI

Wybierz jedną sytuację i przeanalizuj ją wspólnie z klasą.

NA POWTÓRCE

Poproś uczniów o samodzielne rozpoznanie pojęcia.

NA SPRAWDZIANIE

Wykorzystaj tekst i wybrane pytania jako gotowe zadanie.

W PRACY DOMOWEJ

Poproś o krótką odpowiedź z uzasadnieniem.

Nie szukaj tylko „właściwego słowa”.
Szukaj dowodu w opisanej sytuacji.

01 ŻYCIE SPOŁECZNE, SOCJALIZACJA I GRUPY

Jak uczymy się życia z innymi i dlaczego zachowujemy się inaczej w różnych grupach?

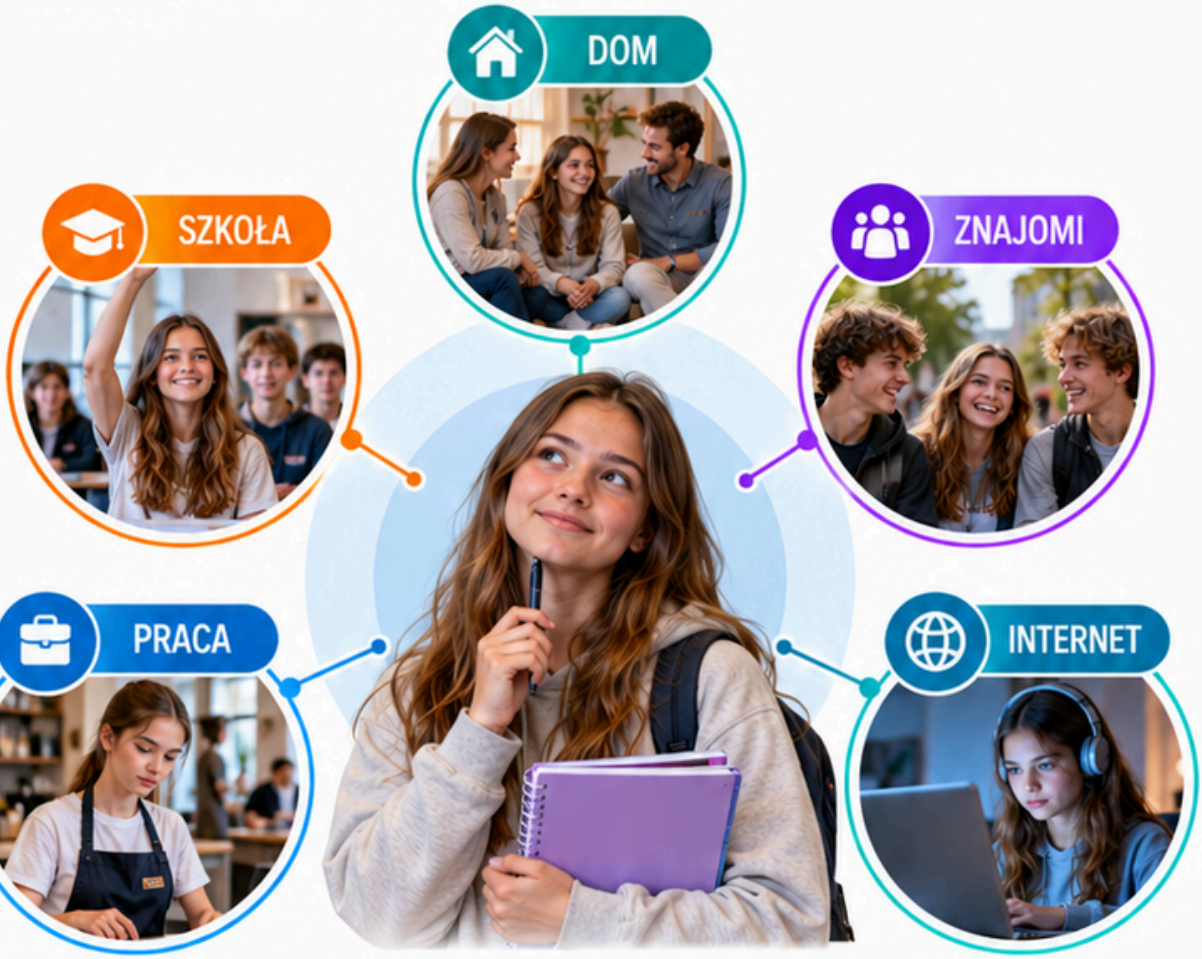

Rodzina, szkoła, grupa znajomych, praca i internet uczą nas różnych sposobów zachowania.

W tym bloku uczniowie analizują codzienne sytuacje związane z:

- socjalizacją;
- normami społecznymi;
- sankcjami;
- rolami społecznymi;
- statusem;
- grupami formalnymi i nieformalnymi;
- kontrolą społeczną;
- przynależnością;
- współpracą;
- wpływem grupy.

Co sprawia, że wiemy, jak „powinniśmy” zachować się w danej sytuacji?

SKĄD WIEMY, JAK SIĘ ZACHOWAĆ?

Normy społeczne, sankcje społeczne, socjalizacja oraz dostosowanie zachowania do sytuacji.

SYTUACJA 01

SOCJALIZACJA | NORMA SPOŁECZNA

Nowa uczennica

Maja przeprowadziła się z rodzicami do innego miasta i rozpoczęła naukę w nowej szkole. Pierwszego dnia dokładnie obserwowała innych uczniów. Zauważyła, gdzie uczniowie zostawiają kurtki, kiedy wyciągają telefony, jak zwracają się do nauczycieli oraz w którym miejscu spędzają przerwy. Nikt nie przekazał jej wszystkich tych zasad w formie regulaminu. Po kilku dniach Maja zaczęła zachowywać się podobnie do pozostałych uczniów.

PRZEANALIZUJ

1. Jaki proces społeczny można rozpoznać w zachowaniu Mai?
2. Dlaczego obserwowanie innych było dla niej ważne?
3. Wskaż jeden element sytuacji pokazujący, że część zasad funkcjonuje bez formalnego zapisu.

MOŻLIWE POJĘCIA

- socjalizacja
- norma społeczna
- grupa

WARTO ZWRÓCIĆ UWAGĘ

- Wiele zasad społecznych działa, choć nie są zapisane w regulaminie.
- Obserwowanie innych pomaga jednostce odnaleźć się w nowym środowisku.
- Dostosowanie zachowania może być efektem uczenia się przez kontakt z grupą.

SYTUACJA 02

NORMA NIEFORMALNA | KONTROLA SPOŁECZNA

Cisza w czytelni

W szkolnej czytelni nie ma dużego napisu „Zakaz głośnych rozmów". Gdy trzech uczniów zaczęło jednak głośno żartować, kilka osób spojrzało na nich z niezadowoleniem. Jedna uczennica przyłożyła palec do ust, a po chwili jeden z chłopców powiedział kolegom: — Chodźmy porozmawiać na korytarzu. Bibliotekarka nie musiała interweniować.

PRZEANALIZUJ

1. Jaką nieformalną normę można rozpoznać w tej sytuacji?
2. Co pełniło funkcję nieformalnej sankcji?
3. Dlaczego zachowanie chłopców zmieniło się mimo braku oficjalnej kary?

MOŻLIWE POJĘCIA

- norma nieformalna
- sankcja nieformalna
- kontrola społeczna

WARTO ZWRÓCIĆ UWAGĘ

- Nie każda norma społeczna musi być zapisana, aby wpływać na zachowanie.
- Spojrzenia i gesty innych osób mogą działać jak nieformalna sankcja.
- Kontrola społeczna często odbywa się bez oficjalnej interwencji.

W GRUPIE NIE WSZYSCY ROBIĄ TO SAMO

Rola społeczna, status/pozycja w grupie, przywództwo oraz podział zadań.

SYTUACJA 03

ROLA SPOŁECZNA | WSPÓŁPRACA

Projekt w czterech osobach

Czworo uczniów przygotowuje prezentację o zmianach społecznych. Natalia wyszukuje źródła, Olek przygotowuje grafiki, Zuzanna pilnuje terminów, a Bartek ma przedstawić projekt przed klasą. Po pierwszym spotkaniu grupa sama ustaliła taki podział. Nie wszyscy wykonują te same czynności, ale każde zadanie jest potrzebne, aby ukończyć projekt.

PRZEANALIZUJ

1. Co pokazuje podział zadań pomiędzy członków grupy?
2. Jakie role można wskazać w opisanej sytuacji?
3. Czy różne role oznaczają, że jedna osoba musi być ważniejsza od pozostałych? Uzasadnij.

MOŻLIWE POJĘCIA

- rola społeczna
- współpraca
- podział zadań

WARTO ZWRÓCIĆ UWAGĘ

- W grupie różne osoby mogą pełnić odmienne role.
- Podział zadań pomaga osiągnąć wspólny cel.
- Różne role nie oznaczają automatycznie różnej wartości członków grupy.

SYTUACJA 04

LIDER NIEFORMALNY | WPŁYW GRUPY

Kapitan bez opaski

Podczas szkolnego turnieju klasa nie wybrała oficjalnego kapitana drużyny. Mimo to przed każdym meczem to Kamil proponuje ustawienie zawodników, uspokaja kolegów po stracie punktu i zachęca wszystkich do dalszej gry.
Gdy pojawia się spór, pozostali często pytają właśnie jego:
— Kamil, co robimy? Żaden nauczyciel nie przydzielił mu tej funkcji.

PRZEANALIZUJ

1. Jaką pozycję zajmuje Kamil w grupie?
2. Czy jego rola ma charakter formalny czy nieformalny?
3. Wskaż dwa elementy tekstu potwierdzające Twoją odpowiedź.

MOŻLIWE POJĘCIA

- lider nieformalny
- grupa
- wpływ

WARTO ZWRÓCIĆ UWAGĘ

- Wpływ w grupie może istnieć bez formalnego stanowiska.
- Lider nieformalny buduje pozycję przez działania i zaufanie innych.
- Funkcja formalna i realny autorytet nie zawsze się pokrywają.

NOWE ŚRODOWISKO – NOWE ZASADY

Socjalizacja pierwotna, socjalizacja wtórna, uczenie się nowych ról i oczekiwań społecznych.

SYTUACJA 05

SOCJALIZACJA WTÓRNA | ROLA PRACOWNIKA

Pierwszy dzień w pracy

Osiemnastoletni Filip rozpoczął wakacyjną pracę w kawiarni. W domu nauczył się punktualności i uprzejmego odnoszenia się do innych, ale w pracy musiał poznać również nowe zasady: sposób przyjmowania zamówień, podział obowiązków, zachowanie wobec klientów i reguły obowiązujące podczas zmiany. Doświadczona pracownica przez kilka pierwszych dni pokazywała mu, jak funkcjonuje lokal.

PRZEANALIZUJ

1. Które elementy tekstu mogą być przykładem wcześniejszej socjalizacji Filipa?
2. Czego Filip uczy się w nowym środowisku?
3. Dlaczego rozpoczęcie pierwszej pracy można analizować jako kolejny etap socjalizacji?

MOŻLIWE POJĘCIA

- socjalizacja pierwotna
- socjalizacja wtórna
- rola pracownika

WARTO ZWRÓCIĆ UWAGĘ

- Socjalizacja nie kończy się w dzieciństwie.
- Nowe środowiska uczą nowych zasad i oczekiwań.
- Pierwsza praca może być ważnym etapem uczenia się nowej roli społecznej.

SYTUACJA 06

RODZINA | ZWYCZAJ

Rodzinny obiad

W domu Julii niedzielny obiad zwykle rozpoczyna się o tej samej porze. Przed jedzeniem rodzina czeka, aż wszyscy usiądą przy stole. Julia od dzieciństwa obserwowała ten zwyczaj i dziś wykonuje te czynności automatycznie. Pewnego dnia na obiad przyszedł jej kolega, który był zdziwiony:
— U nas każdy je wtedy, kiedy ma ochotę.

PRZEANALIZUJ

1. Jak rodzina wpływała na zachowanie Julii?
2. Dlaczego kolega Julii może mieć inne przyzwyczajenia?
3. Co ta sytuacja pokazuje o uczeniu się norm i zwyczajów?

MOŻLIWE POJĘCIA

- rodzina
- socjalizacja pierwotna
- zwyczaj

WARTO ZWRÓCIĆ UWAGĘ

- Rodzina jest ważnym agentem socjalizacji.
- To, co wydaje się naturalne, często jest wynikiem uczenia się społecznego.
- Różne domy mogą przekazywać różne zwyczaje i normy.

CO ROBIMY, GDY OBSERWUJĄ NAS INNI?

Presja grupowa, normy grupowe, kontrola społeczna, przynależność i wpływ grupy.

SYTUACJA 07 — NORMA GRUPOWA | KONFORMIZM

Czat klasowy

Na klasowym czacie większość uczniów używa krótkich wiadomości i żartobliwych emotikonów. Gdy Lena po raz pierwszy napisała bardzo oficjalną wiadomość, kilku kolegów odpowiedziało żartami: — Pani dyrektor do nas pisze? Lena roześmiała się, a w kolejnych wiadomościach zaczęła pisać podobnie jak pozostali. Nikt nie powiedział jej wprost, że musi zmienić sposób komunikacji.

PRZEANALIZUJ

1. Jak grupa wpłynęła na sposób komunikowania się Leny?
2. Czy w tej sytuacji wystąpiła formalna sankcja?
3. Jaką funkcję mogły pełnić żarty kolegów?

MOŻLIWE POJĘCIA

- norma grupowa
- sankcja nieformalna
- konformizm

WARTO ZWRÓCIĆ UWAGĘ

- Grupa może wpływać na zachowanie także bez wyraźnego polecenia.
- Żarty i komentarze bywają formą nieformalnej sankcji.
- Dostosowanie się do stylu grupy może być przejawem konformizmu.

SYTUACJA 08 — WSPÓLNOTA LOKALNA | INTEGRACJA

Nowy sąsiad

Pan Amir niedawno przeprowadził się do nowego osiedla. Na początku znał tylko osoby mieszkające w jego budynku. Po kilku tygodniach zaczął pomagać przy organizacji sąsiedzkiego pikniku, a później dołączył do grupy mieszkańców dbających o wspólny ogród. Po kilku miesiącach mówił: — Kiedy przyjechałem, znałem tylko adres. Teraz naprawdę czuję, że tu mieszkam.

PRZEANALIZUJ

1. Co zmieniło się w relacji pana Amira z lokalną społecznością?
2. Jak wspólne działania mogły wpłynąć na jego poczucie przynależności?
3. Jakie znaczenie dla integracji społecznej mogą mieć lokalne grupy i inicjatywy?

MOŻLIWE POJĘCIA

- integracja
- wspólnota lokalna
- przynależność

WARTO ZWRÓCIĆ UWAGĘ

- Wspólne działania sprzyjają budowaniu więzi.
- Przynależność często rośnie wraz z uczestnictwem.
- Lokalne inicjatywy mogą wzmacniać integrację społeczną.

CZY KAŻDA GRUPA DZIAŁA TAK SAMO?

Grupa formalna, grupa nieformalna, reguły, więzi i funkcje zbiorowości.

SYTUACJA 09 — GRUPA FORMALNA | ROLE

Szkolny wolontariat

W liceum działa szkolne koło wolontariatu. Ma opiekuna, listę członków, harmonogram spotkań i zaplanowane działania. Uczniowie zapisują się do konkretnych zadań, a przed większymi akcjami wspólnie ustalają zakres obowiązków. Część uczestników zaprzyjaźniła się również poza działalnością koła i zaczęła spotykać się po lekcjach.

PRZEANALIZUJ

1. Jakie elementy wskazują, że koło wolontariatu jest grupą formalną?
2. Jakie relacje nieformalne pojawiły się pomiędzy jego członkami?
3. Czy grupa formalna może jednocześnie zawierać relacje nieformalne? Wyjaśnij na podstawie tekstu.

MOŻLIWE POJĘCIA

- grupa formalna
- grupa nieformalna
- role

WARTO ZWRÓCIĆ UWAGĘ

- Grupy formalne mają określone zasady, strukturę i zadania.
- W obrębie grupy formalnej mogą powstawać więzi nieformalne.
- Jedna grupa może łączyć elementy organizacyjne i relacyjne.

SYTUACJA 10 — GRUPA NIEFORMALNA | WIĘŹ SPOŁECZNA

Ekipa z przystanku

Pięcioro uczniów z różnych klas codziennie spotyka się rano na tym samym przystanku. Z czasem zaczęli razem rozmawiać, żartować i wracać ze szkoły. Nie mają przewodniczącego, regulaminu ani ustalonego celu. Kiedy jedna osoba przez kilka dni nie pojawia się na przystanku, pozostali zwykle piszą do niej z pytaniem, czy wszystko jest w porządku.

PRZEANALIZUJ

1. Jakiego rodzaju grupę tworzą uczniowie?
2. Które elementy tekstu świadczą o nieformalnym charakterze tej grupy?
3. Co pokazuje zachowanie uczniów, gdy jedna osoba przestaje pojawiać się na przystanku?

MOŻLIWE POJĘCIA

- grupa nieformalna
- więź społeczna
- przynależność

WARTO ZWRÓCIĆ UWAGĘ

- Grupy nieformalne opierają się głównie na spontanicznych relacjach.
- Brak regulaminu nie oznacza braku więzi.
- Troska o nieobecną osobę pokazuje istnienie społecznej więzi.

PORÓWNAJ

Koło wolontariatu i „ekipa z przystanku" są grupami społecznymi. Wymień jedną cechę, która je łączy, oraz jedną cechę, która je odróżnia.

TEKST 10 | WIĘZI SPOŁECZNE I POCZUCIE PRZYNALEŻNOŚCI

CO SPRAWIA, ŻE CZUJEMY SIĘ CZĘŚCIĄ GRUPY?

Więź społeczna, przynależność, identyfikacja z grupą, wspólne doświadczenia oraz znaczenie regularnych kontaktów.

Przynależność nie zależy tylko od obecności fizycznej w grupie. Może być budowana przez wspólne doświadczenia, wsparcie, symbole i pamięć zbiorową.

SYTUACJA 11

OSTATNI MECZ SEZONU

Drużyna szkolna przez kilka miesięcy przygotowywała się do międzyszkolnego turnieju.

Zawodnicy spotykali się dwa razy w tygodniu, razem jeździli na mecze i wspólnie przeżywali zarówno zwycięstwa, jak i porażki.

Podczas ostatniego spotkania sezonu nauczyciel powiedział:

– Bez względu na wynik, wykonaliście razem ogromną pracę.

Po meczu uczniowie zrobili wspólne zdjęcie i ustalili, że zachowają koszulki z numerami jako pamiątkę.

Kilka miesięcy później część uczniów nadal wspominała turniej jako „nasz sezon".

DO ANALIZY

1. Jakie elementy sytuacji mogły wzmacniać więź między członkami drużyny?
2. Dlaczego wspólne doświadczenia mogą zwiększać poczucie przynależności?
3. Jaką funkcję może pełnić wspólne zdjęcie lub zachowanie koszulki?

POJĘCIA DO ROZWAŻENIA:

więź społeczna • przynależność • symbol grupowy • wspólne doświadczenie

SYTUACJA 12

NOWA OSOBA W KLASIE

Do klasy II B dołączył w połowie roku szkolnego Michał.

Na początku podczas przerw często siedział sam i nie brał udziału w klasowych rozmowach.

Po kilku tygodniach został zaproszony do wspólnego przygotowania dekoracji na szkolne wydarzenie.

Podczas pracy rozmawiał z innymi uczniami, dzielił się pomysłami i pomagał przy przygotowaniu materiałów.

Później zaczął regularnie dołączać do grupy podczas przerw.

Kiedy wychowawczyni zapytała go po dwóch miesiącach, jak czuje się w nowej szkole, odpowiedział:

— Teraz już naprawdę czuję się częścią tej klasy.

DO ANALIZY

1. Co mogło wpłynąć na zmianę sytuacji Michała?
2. Jak wspólne działanie pomogło w budowaniu relacji?
3. Dlaczego samo formalne zapisanie ucznia do klasy nie musi oznaczać natychmiastowego poczucia przynależności?

POJĘCIA DO ROZWAŻENIA:

integracja • przynależność • interakcja społeczna • grupa

ZASTANÓW SIĘ

Czy można należeć formalnie do grupy, ale nie czuć z nią więzi? Podaj jeden przykład sytuacji, w której może do tego dojść.

CEL EDUKACYJNY

Aluń powinien dostrzec różnicę między przynależnością formalną a realnym poczuciem więzi. Powinien też rozumieć, że więzi społeczne mogą powstawać stopniowo dzięki interakcji, współpracy, doświadczeniom, uznaniu i aktywnemu uczestnictwu.

TEKST 11 | KONTROLA SPOŁECZNA W PRAKTYCE

CO SPRAWIA, ŻE PRZESTRZEGAMY ZASAD?

Kontrola społeczna, sankcja formalna, sankcja nieformalna, internalizacja norm.

Zachowania społeczne nie są regulowane wyłącznie przez prawo lub regulaminy. Ludzie reagują także na oczekiwania, aprobatę, dezaprobatę i normy już zinternalizowane.

SYTUACJA 13

ROWER NA KORYTARZU

W regulaminie szkoły znajduje się zapis, że rowery należy zostawiać w stojakach przed budynkiem.

Pewnego dnia uczeń wprowadził rower na szkolny korytarz, ponieważ obawiał się, że zacznie padać deszcz.

Nauczyciel dyżurujący zwrócił mu uwagę i poprosił o natychmiastowe wyprowadzenie roweru.

Uczeń odpowiedział:

– Rozumiem. Nie wiedziałem, że ta zasada jest aż tak rygorystycznie przestrzegana.

Nauczyciel wskazał zapis w regulaminie i przypomniał, że chodzi również o bezpieczeństwo osób poruszających się po korytarzu.

DO ANALIZY

1. Dlaczego tę sytuację można uznać za przykład formalnej kontroli społecznej?
2. Jaka norma została naruszona?
3. Co odróżnia tę sytuację od przypadków, w których reagują wyłącznie inni uczniowie?

POJĘCIA DO ROZWAŻENIA:

kontrola formalna • norma formalna • sankcja formalna

SYTUACJA 14

WÓZEK W SUPERMARKECIE

Po zrobieniu zakupów pani Monika odprowadziła wózek na wyznaczone miejsce.

Jej syn zapytał:

– Dlaczego zawsze go odstawiasz? Przecież nikt ci za to nie płaci i raczej nikt by cię nie ukarał, gdybyś zostawiła go obok samochodu.

Pani Monika odpowiedziała:

– Bo tak po prostu powinno się robić. Ktoś inny będzie później korzystał z parkingu.

Nie było pracownika kontrolującego zachowanie klientów.

DO ANALIZY

1. Dlaczego pani Monika przestrzega tej zasady mimo braku kontroli?
2. Czy zachowanie wynika przede wszystkim z obawy przed karą?
3. Co może oznaczać stwierdzenie „tak po prostu powinno się robić" z punktu widzenia socjalizacji?

POJĘCIA DO ROZWAŻENIA:

internalizacja norm • odpowiedzialność społeczna • kontrola wewnętrzna

PORÓWNAJ

W Sytuacji 13 przestrzeganie normy jest wspierane przez regulamin i osobę pełniącą formalną funkcję.

W Sytuacji 14 osoba zachowuje się zgodnie z normą bez bezpośredniej kontroli.

Wyjaśnij różnicę między kontrolą zewnętrzną a wewnętrznym przyswojeniem norm.

KONIEC MODUŁU 01

Potrafisz już analizować:

- socjalizację • normy • sankcje • role
- grupy • więzi • przynależność • kontrolę społeczną

MODUŁ 02 KULTURA, NORMY I TOŻSAMOŚĆ

RÓŻNI LUDZIE
WSPÓLNY ŚWIAT
WIĘCEJ PERSPEKTYW

Dlaczego ludzie mogą inaczej rozumieć to, co wydaje się „normalne", „właściwe" albo „oczywiste"?

WPROWADZENIE

Kultura wpływa na sposób, w jaki ludzie:

- komunikują się;
- świętują;
- ubierają;
- oceniają zachowania;
- przekazują tradycje;
- tworzą symbole;
- budują swoją tożsamość;
- interpretują świat.

Nie wszystkie normy i zwyczaje są takie same w każdej grupie. To, co dla jednej osoby jest oczywiste, dla innej może być nowe, niezrozumiałe albo mieć inne znaczenie.

W TYM BLOKU POJAWIĄ SIĘ SYTUACJE DOTYCZĄCE:

- wartości;
- norm kulturowych;
- symboli;
- tradycji;
- obyczajów;
- języka;
- subkultur;
- tożsamości;
- stereotypów;
- różnorodności kulturowej;
- zmiany kulturowej;
- konfliktu norm.

PYTANIE PRZEWODNIE

Czy kultura tylko opisuje sposób życia ludzi, czy także wpływa na ich wybory i zachowania?

Różnorodność nas wzbogaca ♡

Inne zwyczaje, wspólne wartości

Różne tradycje, ten sam świat ♡

Kultura łączy ludzi ♡

PAMIĘTAJ

Analizując kulturę, nie pytamy tylko:

„Co ludzie robią?"

Pytamy również:

„Jakie znaczenie nadają temu działaniu?"

TEKST 13 | WARTOŚCI I NORMY

CO JEST WAŻNE, A CO UZNAJEMY ZA WŁAŚCIWE?

Wartość, norma, zależność między wartościami a konkretnymi regułami zachowania.

Wartości są ogólnymi przekonaniami o tym, co jest ważne. Normy to konkretne zasady postępowania, które pomagają te wartości realizować w życiu społecznym.

SYTUACJA 15

KOLEJKA DO KASY

W niewielkim sklepie ustawiła się długa kolejka.

Starszy mężczyzna podszedł bezpośrednio do kasy i poprosił:
— Czy mogę zapłacić tylko za tę wodę? Bardzo się spieszę.

Jedna osoba z kolejki odpowiedziała:
— Jeśli wszyscy się zgodzą, dla mnie nie ma problemu.

Kilka osób skinęło głową, ale jedna kobieta powiedziała:
— Ja też się spieszę. Powinniśmy przestrzegać kolejności.

Ostatecznie mężczyzna stanął na końcu kolejki.

DO ANALIZY

1. Jaką normę społeczną można rozpoznać w tej sytuacji?
2. Jakie wartości mogą uzasadniać zasadę oczekiwania w kolejności?
3. Dlaczego osoby stojące w kolejce mogą różnie oceniać wyjątek od tej normy?

POJĘCIA DO ROZWAŻENIA:

norma • sprawiedliwość • równe traktowanie • solidarność

SYTUACJA 16

WSPÓLNA PRACA

Nauczyciel podzielił klasę na czteroosobowe zespoły.

W jednej z grup trzy osoby przygotowały prezentację, a czwarty uczeń prawie nie uczestniczył w pracy.

Na końcu powiedział:
— Skoro jesteśmy jedną grupą, wszyscy powinniśmy dostać tę samą ocenę.

Jedna z uczennic odpowiedziała:
— Ale sprawiedliwe nie zawsze oznacza dokładnie takie samo.

Grupa zaczęła dyskutować, czy wszyscy powinni otrzymać identyczną ocenę.

DO ANALIZY

1. Jakie różne rozumienia sprawiedliwości pojawiają się w tej sytuacji?
2. Czy wartość może prowadzić do więcej niż jednej możliwej normy lub rozwiązania?
3. Jak można uzasadnić stanowisko każdej ze stron bez odwoływania się wyłącznie do osobistych sympatii?

POJĘCIA DO ROZWAŻENIA:

wartość • norma • sprawiedliwość • odpowiedzialność

WARTOŚĆ ≠ NORMA

Wartość odpowiada na pytanie:
„Co jest dla nas ważne?"

Norma odpowiada na pytanie:
„Jak należy się zachować?"

TEKST 14 | SYMBOL I ZNACZENIE

TEN SAM PRZEDMIOT MOŻE ZNACZYĆ WIĘCEJ NIŻ WYGLĄDA

Symbol, znaczenie społeczne, komunikacja symboliczna, tożsamość i pamięć zbiorowa.

Znaczenie przedmiotów nie wynika tylko z ich wyglądu. O tym, co coś znaczy, decydują ludzie, ich wspólne doświadczenia, wartości i kontekst społeczny.

SYTUACJA 17

STARA SZARFA

Podczas porządkowania szkolnego magazynu uczniowie znaleźli starą szarfę z nazwą szkoły i datą sprzed kilkudziesięciu lat.

Jeden uczeń powiedział:
– To tylko kawałek materiału. Możemy go wyrzucić.

Nauczyciel historii wyjaśnił jednak, że szarfa była używana podczas ważnych szkolnych uroczystości i pojawia się na wielu dawnych fotografiach.

Po rozmowie uczniowie postanowili umieścić ją w szkolnej gablocie.

DO ANALIZY

1. Dlaczego szarfa może mieć znaczenie większe niż jej praktyczna wartość?
2. Co sprawia, że przedmiot zaczyna pełnić funkcję symbolu?
3. Jak symbole mogą pomagać grupie zachować pamięć o własnej historii?

POJĘCIA DO ROZWAŻENIA:

symbol • pamięć zbiorowa • tożsamość grupowa

SYTUACJA 18

TA SAMA KOSZULKA

Na ulicy dwie osoby mają na sobie podobne czarne koszulki.

Dla jednej z nich jest to po prostu wygodny element ubioru.

Druga osoba nosi koszulkę z symbolem ulubionego zespołu muzycznego i dzięki temu łatwo nawiązuje rozmowę z innymi fanami podczas koncertów.

Choć z daleka obie koszulki wyglądają podobnie, dla ich właścicieli mogą mieć zupełnie inne znaczenie.

DO ANALIZY

1. Dlaczego wygląd przedmiotu nie wystarcza do zrozumienia jego znaczenia społecznego?
2. W jaki sposób symbol na ubraniu może komunikować przynależność?
3. Czy każdy element ubioru jest symbolem? Uzasadnij.

POJĘCIA DO ROZWAŻENIA:

symbol • znaczenie • identyfikacja • komunikacja

NIE PYTAJ TYLKO: „CO TO JEST?"

W analizie kultury warto zapytać również:

„CO TO ZNACZY DLA LUDZI?"

CEL EDUKACYJNY

Zrozumienie, że przedmioty, gesty, obrazy i słowa mogą pełnić funkcję symboli, które niosą znaczenia społeczne, pomagają budować tożsamość grupową i podtrzymywać pamięć zbiorową.

TEKST 15 | TRADYCJA I ZMIANA

CZY TRADYCJA MUSI ZAWSZE WYGLĄDAĆ TAK SAMO?

Tradycja, przekaz międzypokoleniowy, ciągłość kulturowa, zmiana kulturowa.

Tradycja nie polega na niezmienności, ale na przekazywaniu tego, co ważne, kolejnym pokoleniom – nawet w nowych formach.

SYTUACJA 19

PRZEPIS BABCI

W rodzinie Zosi od wielu lat podczas świąt przygotowuje się ten sam rodzaj ciasta według przepisu jej babci.

W tym roku Zosia zaproponowała, aby część składników zmienić, ponieważ jedna z osób w rodzinie nie może ich jeść.

Babcia początkowo powiedziała:
– Ale wtedy to już nie będzie nasze ciasto.

Po krótkiej rozmowie rodzina zdecydowała się przygotować dwie wersje deseru.

Podczas posiłku wszyscy zgodzili się, że ważne było przede wszystkim wspólne przygotowanie potrawy.

DO ANALIZY

1. Co w tej sytuacji można uznać za element tradycji?
2. Czy zmiana części przepisu oznacza całkowite zerwanie z tradycją?
3. Jakie elementy mogą pozostać stałe mimo zmiany konkretnego sposobu działania?

POJĘCIA DO ROZWAŻENIA:

tradycja • przekaz międzypokoleniowy • zmiana kulturowa

SYTUACJA 20

FESTYN, KTÓRY SIĘ ZMIENIA

W małej miejscowości od kilkudziesięciu lat organizowany jest coroczny festyn.

Kiedyś główną częścią wydarzenia były występy lokalnych zespołów i wspólna zabawa na rynku.

Obecnie organizatorzy dodali strefę dla dzieci, transmisję internetową i stanowiska lokalnych przedsiębiorców.

Część starszych mieszkańców mówi:
– To już nie jest ten sam festyn.

Młodsi odpowiadają:
– Gdyby nic się nie zmieniało, pewnie coraz mniej osób chciałoby przychodzić.

DO ANALIZY

1. Jakie elementy wydarzenia pozostały, a jakie się zmieniły?
2. Dlaczego tradycje mogą zmieniać formę?
3. Czy zmiana automatycznie oznacza utratę tradycji? Uzasadnij na podstawie sytuacji.

POJĘCIA DO ROZWAŻENIA:

tradycja • zmiana • ciągłość kulturowa • pokolenia

TRADYCJA NIE MUSI OZNACZAĆ BRAKU ZMIANY

Może zachować:
- znaczenie;
- pamięć;
- funkcję;
- symbol;
- wspólnotę,

nawet jeśli zmienia się jej forma.

> *To, co najważniejsze w tradycji, często pozostaje takie samo – nawet wtedy, gdy zmienia się jej wygląd.*

TEKST 16 | JĘZYK, GRUPA I TOŻSAMOŚĆ

SPOSÓB MÓWIENIA TEŻ MOŻE ŁĄCZYĆ LUDZI

Język, kod grupowy, komunikacja, przynależność, tożsamość społeczna.

Język nie tylko przekazuje informacje, ale także buduje relacje, wyraża emocje i pokazuje, do jakich grup należymy.

SYTUACJA 21

SŁOWA, KTÓRE ROZUMIE TYLKO KLASA

Klasa III C od pierwszego roku nauki używa kilku żartobliwych określeń, które powstały podczas wspólnych wyjazdów i szkolnych sytuacji.

Nowy nauczyciel usłyszał jedno z tych słów i zapytał:
— Co to właściwie znaczy?

Uczniowie zaczęli się śmiać, ponieważ dla nich znaczenie było oczywiste.

Jedna osoba wyjaśniła później:
— To trudno przetłumaczyć jednym zdaniem. Trzeba znać historię naszej klasy.

DO ANALIZY

1. Dlaczego dane słowo może mieć szczególne znaczenie tylko dla określonej grupy?
2. Jak wspólny język może wzmacniać poczucie przynależności?
3. Dlaczego osoba spoza grupy może nie rozumieć takiego kodu?

POJĘCIA DO ROZWAŻENIA:

język grupowy • symbol • przynależność • wspólne doświadczenie

SYTUACJA 22

INACZEJ Z BABCIĄ, INACZEJ Z KOLEGĄ

Karolina rozmawia z babcią spokojnie i używa pełnych zdań.

Kiedy kilka minut później odbiera telefon od koleżanki, zaczyna mówić szybciej, używa skrótów i żartobliwych powiedzeń.

Jej młodszy brat pyta:
— Dlaczego nagle mówisz zupełnie inaczej?

Karolina odpowiada:
— Przecież z tobą też nie rozmawiam dokładnie tak samo jak z nauczycielem.

DO ANALIZY

1. Co wpływa na zmianę sposobu wypowiadania się Karoliny?
2. Czy zmiana stylu języka musi oznaczać zmianę osobowości?
3. Jak sposób mówienia może być dostosowywany do roli, relacji albo sytuacji?

POJĘCIA DO ROZWAŻENIA:

rola społeczna • język • kontekst społeczny • komunikacja

ZASTANÓW SIĘ

Co by się stało, gdyby wszyscy mówili tak samo, niezależnie od osoby, z którą rozmawiają? Czy byłoby to ułatwienie, czy raczej utrudnienie w relacjach społecznych?

JĘZYK NIE TYLKO PRZEKAZUJE INFORMACJE

Może również:

- pokazywać przynależność;
- budować dystans;
- tworzyć bliskość;
- sygnalizować rolę;
- podkreślać różnice między grupami.

TEKST 17 | TOŻSAMOŚĆ MA WIĘCEJ NIŻ JEDEN WYMIAR

KIM JESTEM? ODPOWIEDŹ MOŻE ZALEŻEĆ OD SYTUACJI

Tożsamość społeczna, wielokrotne przynależności, role i autoidentyfikacja.

Tożsamość nie jest czymś stałym i niezmiennym. Może obejmować wiele ról i przynależności, które w różnych sytuacjach stają się bardziej lub mniej widoczne.

SYTUACJA 23

JEDNA OSOBA — WIELE GRUP

Aleks interesuje się fotografią, gra w szkolnej drużynie siatkarskiej i działa w lokalnym wolontariacie.

W domu jest starszym bratem, w szkole uczniem, podczas meczu zawodnikiem, a podczas akcji społecznej wolontariuszem.

Kiedy ktoś pyta go:
— Kim jesteś?

odpowiedź zależy od tego, o czym właśnie rozmawiają.

Nie uważa jednak, aby któraś z tych ról sama wystarczała do opisania go w całości.

DO ANALIZY

1. Jakie różne role i przynależności posiada Aleks?
2. Dlaczego tożsamości społecznej nie zawsze można opisać jednym określeniem?
3. Czy jedna osoba może jednocześnie należeć do wielu różnych grup? Podaj przykład z tekstu.

POJĘCIA DO ROZWAŻENIA:

tożsamość społeczna • rola • przynależność • grupa

SYTUACJA 24

KTÓRA CZĘŚĆ MNIE JEST „NAJWAŻNIEJSZA”?

Podczas ćwiczenia na lekcji uczniowie mieli zapisać pięć określeń, które opisują ich samych.

Jedna uczennica napisała:

„córka, uczennica, harcerka, mieszkanka Krakowa, osoba lubiąca muzykę”.

Jej kolega napisał:

„brat, gracz, uczeń technikum, kibic, członek szkolnego koła robotyki”.

Kiedy nauczyciel poprosił ich o wskazanie jednego „najważniejszego” określenia, oboje mieli problem z wyborem.

DO ANALIZY

1. Dlaczego uczniowie mogli mieć trudność z wybraniem jednego określenia?
2. Które elementy dotyczą ról, a które przynależności do grup?
3. Jak kontekst może wpływać na to, która część tożsamości staje się w danym momencie bardziej widoczna?

POJĘCIA DO ROZWAŻENIA:

tożsamość • przynależność • rola • kontekst

TOŻSAMOŚĆ NIE JEST JEDNĄ ETYKIETĄ

Człowiek może łączyć wiele:

- ról;
- grup;
- doświadczeń;
- wartości;
- miejsc;
- zainteresowań.

CEL EDUKACYJNY

Zrozumienie, że tożsamość ma wiele wymiarów i zależy od kontekstu, pomaga rozwijać samoświadomość, empatię wobec innych oraz szacunek dla różnorodności sposobów bycia i rozumienia siebie.

TEKST 18 | STEREOTYP A KONKRETNA OSOBA

CO SIĘ DZIEJE, GDY OCENIAMY KOGOŚ ZANIM GO POZNAMY?

Stereotyp, uogólnienie, kategoryzacja, różnica między przekonaniem o grupie a cechami konkretnej osoby.

Każdy człowiek jest jednostką. Stereotypy mogą zniekształcać obraz drugiej osoby i prowadzić do niesprawiedliwych ocen.

SYTUACJA 25

„ON PEWNIE NIE LUBI SPORTU"

Do klasy dołączył nowy uczeń, który podczas pierwszej przerwy czytał książkę.

Kuba powiedział do kolegi:

— Wygląda na typowego mola książkowego. Pewnie nie interesuje się sportem.

Tego samego dnia podczas lekcji wychowania fizycznego okazało się, że nowy uczeń od kiiku lat trenuje pływanie i regularnie startuje w zawodach.

Kuba skomentował później:

— Chyba za szybko go oceniłem.

DO ANALIZY

1. Na czym polegało uproszczenie w sposobie myślenia Kuby?
2. Dlaczego pojedyncza obserwacja nie wystarczyła do trafnej oceny nowej osoby?
3. Jak ta sytuacja pokazuje różnicę między stereotypowym założeniem a informacją o konkretnej osobie?

POJĘCIA DO ROZWAŻENIA:

stereotyp • uogólnienie • kategoryzacja

SYTUACJA 26

PIERWSZE WRAŻENIE O KLASIE

Przed rozpoczęciem wspólnego projektu uczniowie z klasy III A usłyszeli, że będą pracować z klasą III D.

Ktoś powiedział:

— Podobno oni są zawsze bardzo chaotyczni.

Podczas pierwszego spotkania okazało się jednak, że uczniowie z III D przyszli z gotowym planem działania, podzielili zadania i przygotowali potrzebne materiały.

Po zajęciach jedna uczennica z III A powiedziała:

— Powtarzaliśmy opinię, chociaż właściwie ich nie znaliśmy.

DO ANALIZY

1. Na jakiej podstawie uczniowie oceniali drugą klasę przed spotkaniem?
2. Co zmieniło ich opinię?
3. Dlaczego stereotyp może utrzymywać się nawet bez bezpośredniego doświadczenia?

POJĘCIA DO ROZWAŻENIA:

stereotyp • opinia grupowa • doświadczenie • uogólnienie

STEREOTYP

Uproszczone i uogólnione przekonanie dotyczące osób przypisywanych do określonej kategori lub grupy.

WAŻNE

Informacja o grupie nie pozwala automatycznie przewidzieć cech konkretnej osoby.

TEKST 19 | RÓŻNORODNOŚĆ KULTUROWA I PERSPEKTYWA

„DZIWNE" DLA KOGO?

Różnorodność kulturowa, perspektywa kulturowa, etnocentryzm jako tendencja interpretacyjna, rozumienie kontekstowe.

To, co wydaje się „dziwne", często jest po prostu inne. Warto poznać kontekst, zanim wydamy ocenę.

SYTUACJA 27

INNY SPOSÓB ŚWIĘTOWANIA

Podczas zajęć uczniowie opowiadali o rodzinnych sposobach obchodzenia ważnych uroczystości.

Jedna uczennica powiedziała, że w jej rodzinie podczas dużych spotkań wszyscy długo siedzą przy stole i większość dnia spędzają razem.

Inny uczeń odpowiedział:
– U nas po obiedzie każdy zwykle robi coś swojego.

Trzecia osoba skomentowała:
– Dziwne, że można świętować tak osobno.

Nauczyciel zapytał:
– Czy „inne niż u mnie" musi oznaczać „dziwne"?

DO ANALIZY

1. Dlaczego uczniowie mogą uważać własne zwyczaje za bardziej oczywiste?
2. Co warto zrobić przed ocenieniem zwyczaju innej grupy?
3. Jak zmieniłaby się wypowiedź ucznia, gdyby zamiast oceny użył neutralnego opisu?

POJĘCIA DO ROZWAŻENIA:

różnorodność kulturowa • perspektywa • norma kulturowa

SYTUACJA 28

GEST, KTÓRY ZOSTAŁ ŹLE ZROZUMIANY

Podczas międzynarodowego spotkania młodzieży uczestnicy z różnych krajów pracowali w grupach.

Jedna osoba zauważyła, że jej rozmówca rzadziej patrzy bezpośrednio w oczy podczas dłuższej rozmowy.

Początkowo uznała to za brak zainteresowania.

Później dowiedziała się, że sposób utrzymywania kontaktu wzrokowego może być różnie interpretowany w zależności od kontekstu i zwyczajów.

Powiedziała:
– Myślałam, że wiem, co oznacza jego zachowanie, ale przypisałam mu znaczenie znane z mojego otoczenia.

DO ANALIZY

1. Jaki błąd interpretacyjny popełniła osoba opisująca rozmowę?
2. Dlaczego to samo zachowanie może mieć różne znaczenia w różnych kontekstach?
3. Jak można ograniczyć ryzyko błędnej interpretacji zachowania osoby z innego środowiska kulturowego?

POJĘCIA DO ROZWAŻENIA:

perspektywa kulturowa • znaczenie • komunikacja niewerbalna

ZANIM OCENISZ — OPISZ

Zamiast od razu mówić:
„To jest dziwne."
spróbuj zapytać:
„Jakie znaczenie ma to zachowanie dla osób, które je praktykują?"

PO TYM BLOKU UCZEŃ POWINIEN POTRAFIĆ:

- odróżnić wartość od **normy**;
- rozpoznać symbol i jego społeczne znaczenie;
- wyjaśnić, jak działa tradycja;
- zauważyć społeczne funkcje języka;
- analizować wielowymiarową tożsamość;
- rozpoznawać stereotypowe uogólnienia;
- analizować różnice kulturowe bez automatycznego wartościowania;
- zauważyć, że znaczenie zachowania zależy od kontekstu.

MODUŁ 03

NIERÓWNOŚCI, STATUS I MOBILNOŚĆ SPOŁECZNA

Dlaczego ludzie mają różne możliwości, zasoby i pozycje — nawet jeśli żyją w tym samym społeczeństwie?

To nie tylko osobiste wybory kształtują nasze życie, ale także warunki społeczne, w których dorastamy, uczymy się, pracujemy i tworzymy relacje.

Nie wszyscy ludzie rozpoczynają życie w takich samych warunkach.

Różnimy się między innymi pod względem:

- dostępu do pieniędzy;
- wykształcenia;
- miejsca zamieszkania;
- sieci kontaktów;
- możliwości rozwoju;
- pozycji zawodowej;
- prestiżu;
- dostępu do usług;
- warunków rodzinnych;
- szans na zmianę własnej sytuacji.

Socjologia analizuje te różnice nie tylko jako indywidualne historie, ale również jako element struktury społecznej.

PYTANIE DO REFLEKSJI

Czy różne wyniki zawsze oznaczają różny wysiłek?

PYTANIE DO REFLEKSJI

Jak odróżnić indywidualny wybór od warunków społecznych, które wpływają na możliwości działania?

W TYM BLOKU UCZNIOWIE PRZEANALIZUJĄ

- status społeczny;
- prestiż;
- nierówności ekonomiczne;
- nierówność szans;
- dostęp do edukacji;
- kapitał społeczny;
- wykluczenie społeczne;
- mobilność społeczną;
- mobilność międzypokoleniową;
- bariery strukturalne;
- dziedziczenie pozycji społecznej;
- różnicę między równością a równością szans.

PATRZ SZERZEJ

Analiza nierówności nie polega na pytaniu:

"Kto jest lepszy?"

Tylko na pytaniu:

"Jakie zasoby, bariery i możliwości wpływają na sytuację różnych osób?"

NIERÓWNE WARUNKI STARTU

TEN SAM CEL – RÓŻNE MOŻLIWOŚCI

Nierówność szans, zasoby rodzinne, dostęp do edukacji, warunki uczenia się.

Za tym samym celem mogą stać bardzo różne warunki startu. Szanse ludzi często kształtują się nie tylko dzięki ich staraniom, ale także z powodu zasobów, jakimi dysponują, oraz otoczenia, w którym żyją.

SYTUACJA 29 DWA MIEJSCA DO NAUKI

Kinga i Patrycja przygotowują się do tego samego egzaminu.

Kinga ma własny pokój, szybki internet i komputer, z którego może korzystać w dowolnym momencie. Jej rodzice opłacili również dodatkowe zajęcia z przedmiotu, który sprawia jej trudność.

Patrycja mieszka z rodzicami i dwójką rodzeństwa w niewielkim mieszkaniu. Wieczorami uczy się przy kuchennym stole. Komputer dzieli z młodszym bratem, a dodatkowe zajęcia byłyby dla rodziny dużym wydatkiem.

Obie uczennice chcą osiągnąć dobry wynik.

PRZEANALIZUJ

1. Jakimi różnymi zasobami dysponują Kinga i Patrycja?
2. Czy fakt, że obie uczennice mają ten sam egzamin, oznacza, że przygotowują się w takich samych warunkach?
3. Jak różnice w warunkach nauki mogą wpływać na szanse edukacyjne?
4. Dlaczego nie należy automatycznie wyjaśniać końcowego wyniku wyłącznie poziomem motywacji uczennic?

POJĘCIA DO ROZWAŻENIA:

nierówność szans • zasoby • edukacja • warunki życia

SYTUACJA 30 KURS, NA KTÓRY TRZEBA DOJAZDŻAĆ

Mateusz mieszka w małej miejscowości i chciałby uczestniczyć w bezpłatnym kursie programowania organizowanym w mieście oddalonym o trzydzieści kilometrów.

Same zajęcia nic nie kosztują. Problemem jest jednak transport.

Ostatni autobus do jego miejscowości odjeżdża przed zakończeniem kursu. Rodzice pracują zmianowo i nie zawsze mogą po niego przyjechać.

Jego kolega mieszkający w mieście zapisał się na kurs, ponieważ może dojechać na miejsce tramwajem w kilkanaście minut.

PRZEANALIZUJ

1. Dlaczego określenie kursu jako „bezpłatnego" nie oznacza, że jest on jednakowo dostępny dla wszystkich?
2. Jak miejsce zamieszkania wpływa na sytuację Mateusza?
3. Jakie inne koszty niż opłata za kurs mogą decydować o dostępie do danej możliwości?

POJĘCIA DO ROZWAŻENIA:

dostępność • nierówność szans • miejsce zamieszkania • infrastruktura

TA SAMA MOŻLIWOŚĆ NA PAPIERZE ≠ TAKA SAMA MOŻLIWOŚĆ W PRAKTYCE

STATUS SPOŁECZNY I PRESTIŻ

POZYCJA, KTÓRĄ ZAJMUJEMY – I TO, JAK JEST ONA OCENIANA

Status społeczny, status przypisany, status osiągany, prestiż społeczny.

Każdy człowiek zajmuje w społeczeństwie wiele pozycji jednocześnie. Różnią się one sposobem uzyskania, zakresem obowiązków i tym, jak są oceniane.

SYTUACJA 31

LEKARZ I STRAŻAK PRZY JEDNYM STOLE

Podczas rodzinnego spotkania rozpoczęła się rozmowa o zawodach.

Jedna osoba powiedziała:
— Niektóre zawody cieszą się większym szacunkiem niż inne.

Ktoś podał przykład lekarza, inna osoba strażaka, a jeszcze ktoś nauczyciela.

W dyskusji szybko okazało się, że członkowie rodziny różnią się w ocenie tego, który zawód zasługuje na największe uznanie.

Jedni zwracali uwagę na odpowiedzialność, inni na wymagane wykształcenie, zarobki albo znaczenie pracy dla społeczeństwa.

PRZEANALIZUJ:

1. Jakiego pojęcia socjologicznego dotyczy rozmowa o społecznym uznaniu dla różnych zawodów?
2. Czy prestiż zawodu jest dokładnie tym samym co wysokość wynagrodzenia?
3. Jakie czynniki mogą wpływać na ocenę prestiżu danego zawodu?
4. Dlaczego różne osoby mogą inaczej oceniać tę samą pozycję zawodową?

POJĘCIA DO ROZWAŻENIA

- prestiż
- status zawodowy
- pozycja społeczna

SYTUACJA 32

UCZENNICA, CÓRKA, PRZEWODNICZĄCA

Alicja ma siedemnaście lat.

Jest uczennicą technikum, córką swoich rodziców, starszą siostrą, członkinią szkolnego koła fotograficznego i przewodniczącą klasy.

Część tych pozycji uzyskała poprzez własne działania. Inne wynikają z wieku, relacji rodzinnych albo sytuacji, w której się urodziła.

Podczas lekcji nauczyciel zapytał:
— Czy wszystkie pozycje społeczne zdobywamy w taki sam sposób?

PRZEANALIZUJ:

1. Które pozycje Alicji wynikają przede wszystkim z jej własnej aktywności?
2. Które nie zależały od jej świadomego wyboru?
3. Jak można na tej podstawie wyjaśnić różnicę między statusem przypisanym a osiąganym?

POJĘCIA DO ROZWAŻENIA

- status przypisany
- status osiągany
- rola społeczna

WAŻNE POJĘCIA

STATUS PRZYPISANY

Pozycja, której człowiek nie zdobywa głównie poprzez własne działanie.

STATUS OSIĄGANY

Pozycja związana w większym stopniu z działaniem, wyborami, kwalifikacjami lub osiągnięciami.

W PRAKTYCE GRANICE NIE ZAWSZE SĄ CAŁKOWICIE OSTRE.

MODUŁ 03

CO MOŻE POMAGAĆ W OSIĄGANIU CELÓW?

Zasoby ekonomiczne, społeczne i kulturowe; sieć kontaktów; kapitał społeczny; wiedza o instytucjach.

Pieniądze są ważne, ale to nie jedyny zasób. Osiąganie celów ułatwiają także ludzie, wiedza, informacje, doświadczenie i znajomość zasad, które rządzą różnymi instytucjami.

SYTUACJA 33

KTOŚ ZNA KOGOŚ

Michał szuka miejsca na wakacyjny staż.

Przegląda ogłoszenia i wysyła CV do kilku firm.

Jego koleżanka Aneta mówi:
— Moja ciocia pracuje w jednej z tych firm. Mogę zapytać, czy nadal przyjmują uczniów i do kogo najlepiej wysłać dokumenty.

Aneta nie może zagwarantować Michałowi przyjęcia. Może jednak przekazać mu informacje, do których wcześniej nie miał dostępu.

PRZEANALIZUJ

1. Jakiego rodzaju zasób pojawia się w tej sytuacji?
2. Czy posiadanie kontaktu automatycznie oznacza otrzymanie stażu?
3. W jaki sposób sieć znajomości może wpływać na dostęp do informacji i możliwości?
4. Dlaczego takie kontakty mogą być nierówno rozłożone między ludźmi?

POJĘCIA DO ROZWAŻENIA

sieć kontaktów • kapitał społeczny • dostęp do informacji

SYTUACJA 34

PIERWSZY W RODZINIE NA UCZELNI

Paweł jest pierwszą osobą w swojej rodzinie, która planuje studiować.
Kiedy zaczął wypełniać dokumenty rekrutacyjne, pojawiło się wiele pytań:
— Jak wybrać kierunek?
— Czym różni się rekrutacja na różne uczelnie?
— Jak działa akademik?
— Gdzie szukać stypendium?

Jego koleżanka mówiła, że większość tych rzeczy wyjaśnili jej rodzice, ponieważ sami studiowali i dobrze znają system. Paweł musiał zdobywać te informacje samodzielnie w internecie i podczas spotkań informacyjnych.

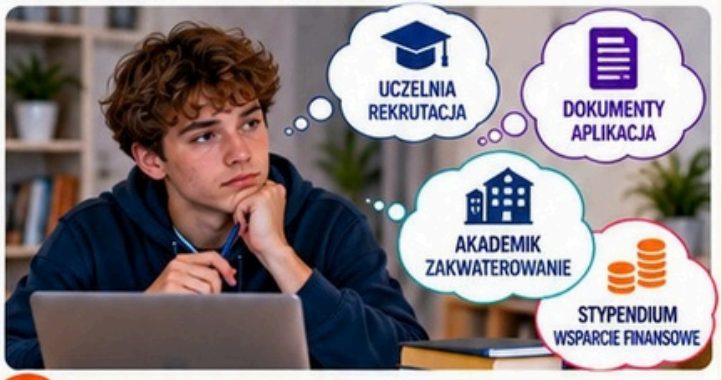

PRZEANALIZUJ

1. Jakiego zasobu brakuje Pawłowi w porównaniu z koleżanką?
2. Czy problem Pawła wynika z braku zdolności albo ambicji?
3. Jak wiedza o działaniu instytucji może wpływać na możliwość korzystania z dostępnych szans?
4. Dlaczego informacja sama w sobie może być ważnym zasobem społecznym?

POJĘCIA DO ROZWAŻENIA

wiedza • edukacja • zasoby rodzinne • nierówność szans

ZASOBY TO NIE TYLKO PIENIĄDZE

Mogą nimi być również:

- wiedza;
- kontakty;
- informacje;
- doświadczenie;
- znajomość zasad;
- wsparcie innych osób.

WIEDZA | KONTAKTY | INFORMACJE | DOŚWIADCZENIE | ZNAJOMOŚĆ ZASAD | WSPARCIE INNYCH OSÓB

MODUŁ 03

KIEDY BRAK JEDNEGO ZASOBU OGRANICZA UDZIAŁ W WIELU SFERACH ŻYCIA

Wykluczenie społeczne, dostęp do usług, uczestnictwo społeczne i łańcuch barier.

WYKLUCZENIE SPOŁECZNE

Nie oznacza tylko braku pieniędzy. Może wiązać się także z ograniczonym dostępem do:

- edukacji;
- usług;
- transportu;
- technologii;
- informacji;
- przestrzeni publicznej;
- relacji społecznych.

SYTUACJA 35

TYLKO PRZEZ INTERNET

W szkole coraz więcej informacji przekazuje się przez internet.

Zapisy na dodatkowe zajęcia, harmonogram konsultacji i część materiałów znajdują się na platformie elektronicznej.

Oliwia ma w domu telefon, ale nie ma stałego internetu ani komputera.

Korzysta z sieci głównie wtedy, gdy znajduje się w szkole albo bibliotece.

Pewnego dnia dowiedziała się zbyt późno, że termin zapisów na bezpłatne warsztaty został zamknięty poprzedniego wieczoru.

PRZEANALIZUJ

1. Jaka bariera utrudniła Oliwii skorzystanie z warsztatów?
2. Dlaczego sam fakt opublikowania informacji w internecie nie gwarantuje równego dostępu do niej?
3. W jaki sposób brak dostępu cyfrowego może wpływać również na edukację, kontakty i dostęp do usług?

POJĘCIA DO ROZWAŻENIA

wykluczenie cyfrowe | dostęp | nierówność | uczestnictwo

SYTUACJA 36

SCHODY PRZED URZĘDEM

Pan Robert porusza się na wózku.

Chciał samodzielnie załatwić sprawę w jednym z lokalnych punktów obsługi.

Po przyjeździe zobaczył, że wejście znajduje się na szczycie kilku wysokich schodów, a w pobliżu nie ma podjazdu.

Pracownik zaproponował, że zejdzie na zewnątrz i pomoże w załatwieniu sprawy.

Pan Robert odpowiedział:
— Dziękuję, ale problemem nie jest brak dobrej woli. Chodzi o to, że nie mogę korzystać z tego miejsca tak jak inni.

PRZEANALIZUJ

1. Jaka bariera występuje w tej sytuacji?
2. Dlaczego indywidualna pomoc pracownika nie usuwa całkowicie problemu?
3. Jak infrastruktura może ułatwiać albo ograniczać uczestnictwo społeczne?

POJĘCIA DO ROZWAŻENIA

bariera | dostępność | wykluczenie | uczestnictwo społeczne

MODUŁ 03

CZY POZYCJA SPOŁECZNA MOŻE SIĘ ZMIENIAĆ?

Mobilność społeczna, mobilność pionowa, mobilność pozioma, zmiana pozycji społeczno-zawodowej.

Mobilność społeczna oznacza możliwość zmiany pozycji w społeczeństwie. Może dotyczyć zarówno całej grupy społecznej, jak i pojedynczej osoby.

SYTUACJA 37

OD PRAKTYKANTA DO KIEROWNIKA

Tomasz rozpoczął pracę w firmie logistycznej tuż po ukończeniu szkoły.

Na początku był praktykantem i wykonywał proste zadania magazynowe.

Po kilku latach zdobył dodatkowe kwalifikacje, został koordynatorem zmiany, a następnie kierownikiem niewielkiego zespołu.

Zmienił się nie tylko zakres jego obowiązków, lecz także wynagrodzenie i odpowiedzialność.

PRZEANALIZUJ

1. Jak zmieniła się pozycja zawodowa Tomasza?
2. Dlaczego tę zmianę można analizować jako przykład mobilności społecznej?
3. Jakie czynniki opisane w tekście mogły pomóc w zmianie jego pozycji?

POJĘCIA DO ROZWAŻENIA

mobilność pionowa • awans • status zawodowy • kwalifikacje

SYTUACJA 38

TEN SAM POZIOM — INNA FIRMA

Marta przez kilka lat pracowała jako księgowa w średniej firmie.

Po przeprowadzce do innego miasta znalazła pracę na podobnym stanowisku w innej organizacji.

Jej obowiązki, zakres odpowiedzialności oraz poziom wynagrodzenia pozostały bardzo zbliżone.

Zmieniło się przede wszystkim miejsce pracy oraz otoczenie zawodowe.

PRZEANALIZUJ

1. Czy zmiana miejsca pracy zawsze oznacza awans lub spadek pozycji?
2. Co pozostało podobne w sytuacji Marty?
3. Dlaczego tę zmianę można odróżnić od mobilności pionowej?

POJĘCIA DO ROZWAŻENIA

mobilność pozioma • zawód • pozycja społeczna

WARTO ZAPAMIĘTAĆ

MOBILNOŚĆ PIONOWA
Zmiana pozycji w górę lub w dół w określonej hierarchii społecznej lub zawodowej.

MOBILNOŚĆ POZIOMA
Zmiana miejsca, organizacji albo środowiska bez wyraźnej zmiany poziomu statusu.

WAŻNA UWAGA
Nie każda zmiana zawodowa oznacza awans. Mobilność społeczna może mieć różne formy, zależnie od kierunku, skali i skutków zmiany.

MODUŁ 03

CZY DZIECI ZAJMUJĄ TAKĄ SAMĄ POZYCJĘ JAK ICH RODZICE?

Mobilność międzypokoleniowa, trajektoria rodzinna, edukacja, zmiany strukturalne.

Różnice i podobieństwa między pokoleniami pomagają zrozumieć, jak zmienia się społeczeństwo.

SYTUACJA 39

PIERWSZA OSOBA Z DYPLOMEM

Rodzice Joanny zakończyli edukację po szkole zawodowej i przez wiele lat pracowali w lokalnych zakładach produkcyjnych.

Joanna po ukończeniu liceum rozpoczęła studia.
Po kilku latach została inżynierką i podjęła pracę w firmie technologicznej.

Podczas rodzinnego spotkania jej ojciec powiedział:
— Twoja praca wygląda zupełnie inaczej niż moja.

POKOLENIE RODZICÓW
szkoła zawodowa
praca w zakładzie produkcyjnym

POKOLENIE DZIECI
studia wyższe
praca w firmie technologicznej

PRZEANALIZUJ

1. Jak zmieniła się pozycja zawodowa Joanny w porównaniu z pozycją jej rodziców?
2. Dlaczego sytuację można analizować jako mobilność międzypokoleniową?
3. Jaką rolę w tej historii odegrała edukacja?
4. Czy na podstawie jednego przypadku można stwierdzić, że każdy ma identyczną możliwość takiej zmiany? Uzasadnij.

POJĘCIA DO ROZWAŻENIA

mobilność międzypokoleniowa • edukacja • awans społeczny

SYTUACJA 40

TEN SAM ZAWÓD OD TRZECH POKOLEŃ

Dziadek Pawła był piekarzem.
Ojciec Pawła przejął rodzinny zakład i przez wiele lat również pracował jako piekarz.
Po ukończeniu szkoły Paweł zdecydował się pozostać w rodzinnej firmie.
Wprowadził sprzedaż internetową i nowe sposoby organizacji pracy, ale nadal wykonuje ten sam zawód.
Kolega zapytał go:
— Czy to znaczy, że nic się w waszej rodzinie nie zmieniło?
Paweł odpowiedział:
— Zawód jest podobny, ale sposób pracy wygląda dziś zupełnie inaczej.

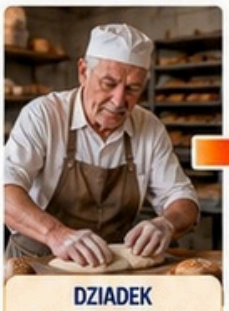

DZIADEK
tradycyjna piekarnia
praca ręczna

OJCIEC
rodzinny zakład
tradycyjna sprzedaż

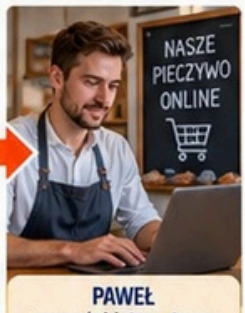

PAWEŁ
sprzedaż internetowa
nowe rozwiązania

PRZEANALIZUJ

1. Czy brak zmiany zawodu oznacza całkowity brak zmian społecznych?
2. Co pozostało stałe w historii rodziny Pawła?
3. Co się zmieniło?
4. Dlaczego analizując mobilność społeczną, warto oddzielać zmianę pozycji od zmiany sposobu wykonywania pracy?

POJĘCIA DO ROZWAŻENIA

ciągłość • zawód • pokolenia • zmiana społeczna

PORÓWNAJ POKOLENIA

Analizując mobilność międzypokoleniową, można porównywać m.in.:

wykształcenie | zawód | dochód | status | miejsce zamieszkania | warunki życia

Różne trajektorie życiowe pokazują, że mobilność społeczna ma wiele wymiarów. Zmiana zawodu nie zawsze oznacza sukces lub porażkę – ważne jest szersze spojrzenie na sytuację całej rodziny i kontekst społeczny.

MODUŁ 03 — RÓWNOŚĆ CZY RÓWNOŚĆ SZANS?

CZY SPRAWIEDLIWIE ZAWSZE ZNACZY „DLA KAŻDEGO TAK SAMO"?

Równość, równość szans, kompensacja barier, sprawiedliwość społeczna.

To nie tylko hasła, ale ważne pojęcia społeczne, które pomagają analizować sytuacje z życia codziennego.

SYTUACJA 41

DODATKOWE 20 MINUT

Podczas egzaminu większość uczniów ma dokładnie tyle samo czasu na wykonanie zadań.
Jedna uczennica posiada jednak formalne dostosowanie warunków egzaminu związane z udokumentowanymi potrzebami edukacyjnymi.
Może pracować dwadzieścia minut dłużej.

Kolega komentuje:
— To niesprawiedliwe. Każdy powinien mieć dokładnie tyle samo czasu.

Inna uczennica odpowiada:
— A może sprawiedliwość nie zawsze oznacza identyczne warunki, jeśli sytuacja osób jest różna?

PRZEANALIZUJ

1. Jakie dwa sposoby rozumienia sprawiedliwości pojawiają się w rozmowie?
2. Czy identyczne zasady zawsze prowadzą do identycznych możliwości?
3. Jaki jest cel dostosowania warunków w opisanej sytuacji?
4. Jak odróżnić uprzywilejowanie od rozwiązania, którego celem jest ograniczenie konkretnej bariery?

POJĘCIA DO ROZWAŻENIA

- równość
- równość szans
- dostosowanie
- bariera

SYTUACJA 42

JEDNA DRABINA DLA WSZYSTKICH

Organizatorzy szkolnego wydarzenia przygotowali scenę.
Wejście dla uczestników prowadziło po kilku stopniach.
Ktoś powiedział:
— Każdy korzysta z tych samych schodów, więc warunki są równe.
Inna osoba zwróciła uwagę, że uczeń poruszający się na wózku nie może w ten sposób wejść na scenę.
Organizatorzy zdecydowali się przygotować alternatywny dostęp.

PRZEANALIZUJ

1. Dlaczego jednakowa infrastruktura nie oznacza jednakowej możliwości skorzystania z niej?
2. Co zmieniło dodanie alternatywnego wejścia?
3. Czy zapewnienie różnych sposobów dostępu może służyć realizacji tego samego celu?

POJĘCIA DO ROZWAŻENIA

- równość szans
- dostępność
- bariera
- uczestnictwo

RÓWNOŚĆ

Takie samo traktowanie.

RÓWNOŚĆ SZANS

Dążenie do tego, aby nieuzasadnione bariery nie uniemożliwiały korzystania z możliwości.

PYTANIE KRYTYCZNE

Czy każde zróżnicowanie sposobu traktowania oznacza nierówność? Odpowiedz, odwołując się do jednej z dwóch sytuacji.

MODUŁ 04

PRACA, RYNEK I ŻYCIE ZAWODOWE

Dlaczego praca jest czymś więcej niż tylko sposobem zarabiania pieniędzy?

Praca kształtuje nie tylko naszą codzienność, ale także nasze miejsce w społeczeństwie i plany na przyszłość.

Praca wpływa nie tylko na dochód.
Może również kształtować:

- rytm dnia;
- relacje społeczne;
- poczucie bezpieczeństwa;
- pozycję społeczną;
- tożsamość;
- możliwości rozwoju;
- miejsce zamieszkania;
- plany rodzinne;
- styl życia.

Jednocześnie rynek pracy nie pozostaje niezmienny.

Nowe technologie, migracje, automatyzacja, praca zdalna, rozwój usług i zmiany gospodarcze tworzą nowe zawody, przekształcają stare i wpływają na oczekiwania wobec pracowników.

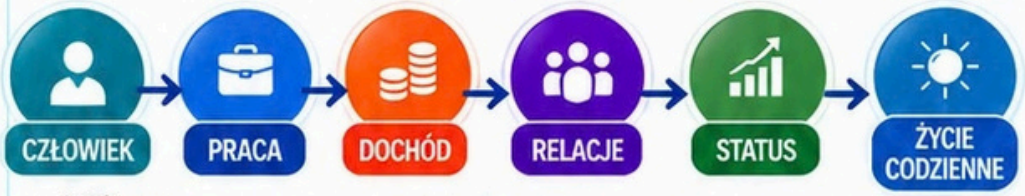

W TYM BLOKU UCZNIOWIE PRZEANALIZUJĄ:

- podział pracy;
- specjalizację;
- role zawodowe;
- kwalifikacje;
- bezrobocie;
- pracę formalną i nieformalną;
- elastyczne formy zatrudnienia;
- pracę zdalną;
- automatyzację;
- równowagę między pracą a życiem prywatnym;
- prestiż zawodowy;
- bezpieczeństwo zatrudnienia;
- zmianę rynku pracy.

PYTANIE DO REFLEKSJI

"Co dzieje się ze społeczeństwem, kiedy zmienia się sposób, w jaki ludzie pracują?"

PATRZ NIE TYLKO NA ZAWÓD

Podczas analizy zwracajy úwagę także na:

- warunki pracy;
- kwalifikacje;
- bezpieczeństwo;
- relacje;
- technologię;
- możliwości zmiany.

MODUŁ 04 — PRACA, RYNEK I ŻYCIE ZAWODOWE

DLACZEGO JEDNEGO PRODUKTU NIE TWORZY JEDNA OSOBA?

Podział pracy, specjalizacja, współzależność zawodowa, koordynacja.

Współczesny świat opiera się na współpracy wielu ludzi, którzy wykonują różne zadania. Dzięki podziałowi pracy możemy korzystać z produktów i usług, które powstają wspólnie.

SYTUACJA 43

JEDNA BUŁKA — WIELE OSÓB

Uczeń kupił rano bułkę w piekarni.

Podczas lekcji nauczyciel zapytał:
— Ile osób musiało wykonać pracę, zanim ta bułka trafiła do twojej ręki?

Klasa zaczęła wymieniać: rolnika produkującego zboże, pracowników młyna, kierowców, piekarzy, osoby obsługujące maszyny, pracowników sklepu, osoby zajmujące się dostawą energii i opakowaniami.

Po chwili okazało się, że nawet bardzo prosty produkt jest efektem pracy wielu osób i organizacji.

PRZEANALIZUJ:

1. Jakie przykłady specjalizacji można wskazać w tej sytuacji?
2. Dlaczego wszystkie czynności nie są wykonywane przez jedną osobę?
3. Co ta sytuacja pokazuje o współzależności ludzi we współczesnej gospodarce?
4. Co mogłoby się wydarzyć, gdyby jeden element tego łańcucha przestał działać?

POJĘCIA DO ROZWAŻENIA

- podział pracy
- specjalizacja
- współzależność

SYTUACJA 44

RESTAURACJA PRZED OTWARCIEM

O godzinie 11:45 restauracja przygotowuje się do przyjęcia pierwszych klientów.

Kucharze kończą przygotowywać składniki.
Jedna osoba sprawdza rezerwacje.
Kelnerzy ustawiają stoliki.
Pracownik dostawy wnosi zamówione produkty.
Kierowniczka sprawdza grafik i rozwiązuje problem z brakującą osobą na zmianie.

Każdy wykonuje inne zadania, ale wszystkie działania muszą zostać skoordynowane. Jeśli jedna część organizacji przestanie działać, może to wpłynąć na pracę pozostałych osób.

PRZEANALIZUJ:

1. Jak podział pracy wygląda w opisanej restauracji?
2. Dlaczego specjalizacja nie eliminuje potrzeby współpracy?
3. Co oznacza, że pracownicy są od siebie współzależni?
4. Podaj przykład problemu, który w jednej części organizacji może wpłynąć na inne stanowiska.

POJĘCIA DO ROZWAŻENIA

- podział pracy
- organizacja
- współpraca
- współzależność

WAŻNE POJĘCIA

SPECJALIZACJA	Osoby koncentrują się na określonych zadaniach.
PODZIAŁ PRACY	Całość działania zostaje rozdzielona pomiędzy różne osoby lub role.
WSPÓŁZALEŻNOŚĆ	Efekt pracy jednej osoby często zależy od działań innych.

PRZEŚLEDŹ ŁAŃCUCH

Wybierz jeden przedmiot, który masz dziś przy sobie.
Może to być:

- telefon;
- zeszyt;
- bluza;
- butelka wody.

Wypisz co najmniej pięć różnych rodzajów pracy, które mogły być potrzebne, zanim produkt trafił do Ciebie.

KWALIFIKACJE I ZMIANA ZAWODU

CZY ZAWÓD WYBRANY RAZ MUSI ZOSTAĆ Z NAMI NA ZAWSZE?

Kwalifikacje, kompetencje, przekwalifikowanie, uczenie się przez całe życie, zmiana zawodu.

Rynek pracy jest dynamiczny. Zawody, zadania i wymagania mogą się zmieniać, dlatego ścieżki zawodowe często wymagają zdobywania nowych kompetencji. Na zmiany wpływają również czynniki społeczne, ekonomiczne i technologiczne, a nie tylko indywidualne starania.

SYTUACJA 45

NOWY PROGRAM W FIRMIE

Pani Agnieszka od dwunastu lat pracuje w dziale księgowości.

Firma, w której jest zatrudniona, wprowadziła nowy system informatyczny automatyzujący część zadań wykonywanych wcześniej ręcznie.

Pracownicy otrzymali możliwość udziału w szkoleniu.

Agnieszka początkowo powiedziała:
— Przez tyle lat robiłam wszystko w inny sposób. Nie wiem, czy nauczę się tego tak szybko.

Po kilku tygodniach zaczęła korzystać z nowego programu, a część czasu, który wcześniej przeznaczała na przepisywanie danych, wykorzystuje teraz na ich sprawdzanie i analizę.

PRZEANALIZUJ

1. Dlaczego zmiana technologii wymagała od Agnieszki nowych kompetencji?
2. Czy wprowadzenie programu oznaczało całkowite zniknięcie jej pracy?
3. Jak zmienił się charakter wykonywanych przez nią zadań?
4. Dlaczego uczenie się nowych umiejętności może być ważne również po wielu latach pracy?

POJĘCIA DO ROZWAŻENIA:

kwalifikacje • kompetencje • technologia
uczenie się przez całe życie

SYTUACJA 46

OD PRODUKCJI DO SERWISU

Marek przez kilkanaście lat pracował przy obsłudze maszyn w zakładzie produkcyjnym.

Po reorganizacji firmy część linii produkcyjnej została zamknięta, a jego stanowisko zlikwidowano.

Marek rozpoczął kurs techniczny dotyczący naprawy urządzeń przemysłowych.

Po kilku miesiącach znalazł pracę w firmie serwisowej.

W nowym miejscu nadal wykorzystuje część wiedzy zdobytej wcześniej, ale musi również uczyć się nowych procedur i rozwiązywania innych rodzajów problemów.

PRZEANALIZUJ

1. Co było bezpośrednią przyczyną zmiany zawodowej Marka?
2. Które wcześniejsze umiejętności mogły pozostać przydatne?
3. Na czym polegało przekwalifikowanie?
4. Dlaczego zmiana zawodu nie musi oznaczać rozpoczynania wszystkiego «od zera»?

POJĘCIA DO ROZWAŻENIA:

przekwalifikowanie • kompetencje transferowalne
zmiana strukturalna • rynek pracy

WAŻNE POJĘCIA

KWALIFIKACJE
Formalnie potwierdzona wiedza i umiejętności potrzebne do wykonywania określonych zadań.

KOMPETENCJE
Szerszy zestaw wiedzy, umiejętności i sposobów działania wykorzystywanych w praktyce.

PRZEKWALIFIKOWANIE
Zdobycie przygotowania pozwalającego wykonywać inny rodzaj pracy.

CEL EDUKACYJNY

Po analizie tekstów i sytuacji powinieneś/powinnaś rozumieć, że:

- zawody i zadania zawodowe mogą się zmieniać;
- kompetencje można aktualizować;
- część umiejętności bywa transferowalna między funkcjami;
- transformacje technologiczne mogą wymagać adaptacji;
- trajektorie zawodowe nie muszą być liniowe.

Nowe umiejętności. Nowe możliwości. Lepsza przyszłość.

BEZROBOCIE I JEGO SPOŁECZNE SKUTKI

UTRATA PRACY TO NIE TYLKO UTRATA DOCHODU

Bezrobocie, skutki ekonomiczne, skutki społeczne, rytm życia, relacje i poczucie bezpieczeństwa.

Bezrobocie nie powinno być traktowane wyłącznie jako wynik indywidualnych decyzji jednostki. Ma także wymiar strukturalny i społeczny – wynika ze zmian gospodarczych, sytuacji na rynku pracy i warunków lokalnych.

SYTUACJA 47

ZAMKNIĘCIE ZAKŁADU

W miejscowości liczącej kilkanaście tysięcy mieszkańców zamknięto zakład produkcyjny, który przez wiele lat był jednym z większych pracodawców. Pracę straciło kilkaset osób.

Pan Wojciech pracował tam przez osiemnaście lat. Przez pierwsze tygodnie po zwolnieniu intensywnie szukał nowych ofert. Szybko zauważył jednak, że w jego okolicy jest niewiele podobnych stanowisk. Najbliższe większe firmy znajdują się kilkadziesiąt kilometrów dalej.

PRZEANALIZUJ

1. Czy utrata pracy przez pana Wojciecha wynikała bezpośrednio z jego indywidualnej decyzji?
2. Jak sytuacja lokalnego rynku pracy ogranicza jego możliwości?
3. Dlaczego zamknięcie jednego dużego zakładu może wpływać na całą miejscowość?
4. Jakie inne grupy poza zwolnionymi pracownikami mogą odczuć skutki takiej zmiany?

POJĘCIA DO ROZWAŻENIA:

bezrobocie • lokalny rynek pracy • zmiana gospodarcza • zależność ekonomiczna

SYTUACJA 48

DZIEŃ, KTÓRY STRACIŁ PLAN

Po utracie pracy pan Adam początkowo mówił, że najtrudniejszy będzie brak wynagrodzenia. Po kilku miesiącach zauważył jednak również inne zmiany.

Wcześniej wstawał codziennie o szóstej, spotykał tych samych współpracowników i miał jasno ustalony plan dnia. Teraz często zostaje w domu. Rzadziej spotyka znajomych z poprzedniej pracy i mówi:

— Nie sądziłem, że praca organizowała aż tak dużą część mojego życia.

PRZEANALIZUJ

1. Jakie pozaekonomiczne funkcje pracy można zauważyć w tej sytuacji?
2. Jak utrata pracy wpłynęła na rytm dnia pana Adama?
3. Jak mogła wpłynąć na jego relacje społeczne?
4. Dlaczego analiza bezrobocia nie powinna ograniczać się tylko do poziomu dochodu?

POJĘCIA DO ROZWAŻENIA:

bezrobocie • funkcje pracy • relacje społeczne • rytm życia

PRACA MOŻE DAWAĆ:

dochód | rytm dnia | kontakty społeczne | poczucie przynależności | status | możliwość rozwoju

DLATEGO WARTO PAMIĘTAĆ:

Dlatego jej utrata może mieć skutki zarówno ekonomiczne, jak i społeczne.

Nowe umiejętności. Nowe możliwości. Lepsza przyszłość.

PRACA FORMALNA I NIEFORMALNA

CZY KAŻDA PRACA WYGLĄDA TAK SAMO W DOKUMENTACH?

Praca formalna, praca nieformalna, umowa, zabezpieczenie, obowiązki i ryzyka.

Sposób, w jaki podejmujemy pracę, ma znaczenie. Formalne ustalenia mogą zwiększać nasze bezpieczeństwo, przewidywalność i możliwość dochodzenia swoich praw. Warto rozumieć różnice między pracą formalną i nieformalną, aby podejmować świadome decyzje.

SYTUACJA 49

„PO PROSTU PRZYJDŹ W SOBOTĘ"

Siedemnastoletni Kuba otrzymał propozycję weekendowej pracy przy rozładunku towaru. Właściciel powiedział:

— Przyjdź w sobotę rano. Zapłacę ci gotówką po pracy. Nie musimy niczego podpisywać.

Kuba zapytał:

— A co, jeśli coś stanie się podczas pracy albo nie dostanę umówionej kwoty?

Właściciel odpowiedział:
— Nigdy nie było problemu.

Kuba zaczął zastanawiać się, czym różni się taka praca od zatrudnienia uregulowanego formalnie.

PRZEANALIZUJ

1. Jakich formalnych elementów brakuje w opisanej sytuacji?
2. Jakie ryzyka może ponosić osoba pracująca bez jasno ustalonych warunków?
3. Dlaczego ustalenia ustne mogą być trudniejsze do wyegzekwowania?
4. Czy fakt, że wcześniej „nie było problemu", usuwa wszystkie ryzyka? Uzasadnij.

POJĘCIA DO ROZWAŻENIA:

praca nieformalna • umowa • prawa pracownika • bezpieczeństwo

SYTUACJA 50

LEGALNA PRACA SEZONOWA

Ola podjęła pracę w wakacje w punkcie gastronomicznym. Przed rozpoczęciem pracy otrzymała dokument określający między innymi zakres zadań, czas pracy oraz zasady wynagrodzenia. Przełożony wyjaśnił jej również podstawowe zasady bezpieczeństwa.

Ola powiedziała koleżance:

— Teraz przynajmniej wiem, co dokładnie mam robić i na jakich warunkach.

PRZEANALIZUJ

1. Jaką funkcję pełni formalne określenie warunków pracy?
2. Dlaczego informacje o zakresie obowiązków są ważne zarówno dla pracownika, jak i pracodawcy?
3. Jak formalizacja może zwiększać przewidywalność relacji zawodowej?

POJĘCIA DO ROZWAŻENIA:

formalizacja • umowa • obowiązki • bezpieczeństwo

PRACA FORMALNA

Warunki są określone w ramach oficjalnej relacji zatrudnienia.

- jasno określone warunki
- większa przewidywalność
- większe bezpieczeństwo
- łatwiejsze dochodzenie swoich praw

PRACA NIEFORMALNA

Część lub całość pracy odbywa się poza formalnie ustalonymi zasadami.

- brak pisemnych ustaleń
- większe ryzyko nieporozumień
- mniejsze zabezpieczenie
- trudniejsze dochodzenie swoich praw

WAŻNA INFORMACJA

Nie wchodzimy w szczegóły prawne. Na tej stronie chodzi o przewidywalność, bezpieczeństwo, odpowiedzialność i relację instytucjonalną.

Lepsza wiedza. Świadome wybory. Lepsza przyszłość.

ELASTYCZNOŚĆ CZY NIEPEWNOŚĆ?

TA SAMA FORMA PRACY MOŻE MIEĆ PLUSY I MINUSY

Elastyczne formy pracy, autonomia, przewidywalność, bezpieczeństwo zatrudnienia.

Rynek pracy się zmienia. Coraz więcej osób korzysta z elastycznych form zatrudnienia. Dają one nowe możliwości, ale mogą też wiązać się z niepewnością. Ważne jest, aby umieć dostrzegać zarówno korzyści, jak i ograniczenia różnych rozwiązań.

SYTUACJA 51

GRAFIK CO TYDZIEŃ

Natalia pracuje w kawiarni i otrzymuje grafik na kolejny tydzień dopiero w piątek. Czasem bardzo jej to odpowiada, ponieważ może zamieniać się zmianami z innymi pracownikami. Innym razem trudno jej zaplanować wizytę u lekarza, rodzinny wyjazd albo dodatkowe zajęcia.

Mówi:
— Lubię to, że grafik nie jest sztywny, ale czasami chciałabym wcześniej wiedzieć, kiedy dokładnie pracuję.

PRZEANALIZUJ

1. Jaka korzyść wynika dla Natalii z elastycznego grafiku?
2. Jakie trudności powoduje brak długoterminowej przewidywalności?
3. Dlaczego elastyczność może być jednocześnie korzyścią i problemem?
4. Od czego może zależeć, czy pracownik ocenia takie rozwiązanie pozytywnie?

POJĘCIA DO ROZWAŻENIA:

elastyczność • przewidywalność • czas pracy • bezpieczeństwo

SYTUACJA 52

PRACA NA WŁASNYCH ZASADACH?

Michał wykonuje zlecenia graficzne dla kilku klientów. Nie ma stałych godzin pracy. Kiedy ma mniej projektów, może organizować dzień bardzo swobodnie. W innych okresach kilka terminów nakłada się na siebie i pracuje wieczorami oraz w weekendy. Jego dochód również zmienia się z miesiąca na miesiąc.

Michał mówi:
— Cenię niezależność, ale trudno mi przewidzieć, ile zarobię za dwa miesiące.

PRZEANALIZUJ

1. Jakie elementy pracy Michała zwiększają jego autonomię?
2. Co powoduje niepewność?
3. Dlaczego elastyczność czasu pracy nie zawsze oznacza mniejszą liczbę godzin pracy?
4. Jak nieregularny dochód może wpływać na inne decyzje życiowe?

POJĘCIA DO ROZWAŻENIA:

autonomia • niepewność • elastyczna praca • dochód

WAŻNE POJĘCIA

ELASTYCZNOŚĆ
Możliwość dostosowania czasu, miejsca i sposobu wykonywania pracy do własnych potrzeb.

AUTONOMIA
Samodzielność w organizowaniu pracy i podejmowaniu decyzji zawodowych.

PRZEWIDYWALNOŚĆ
Możliwość planowania przyszłości na podstawie stabilnych informacji, np. o grafiku czy dochodach.

BEZPIECZEŃSTWO ZATRUDNIENIA
Pewność, że praca i dochód będą dostępne w określonym czasie.

NIE OCENIAJ FORMY PRACY JEDNYM SŁOWEM

Analizując daną formę pracy, weź pod uwagę różne aspekty:

- kto kontroluje czas;
- jak stabilny jest dochód;
- jak przewidywalny jest grafik;
- jakie są możliwości odmowy pracy;
- kto ponosi ryzyko;
- jakie potrzeby ma konkretna osoba.

Nowe umiejętności. Nowe możliwości. Lepsza przyszłość.

PRACA ZDALNA I GRANICE CZASU PRACY

KIEDY DOM STAJE SIĘ MIEJSCEM PRACY

Praca zdalna, granice między rolami, organizacja czasu, relacje zawodowe i dostępność permanentna.

Praca zdalna daje nowe możliwości, ale stawia też wyzwania. Łatwiejsze jest łączenie ról zawodowych i prywatnych, ale trudniej ustalić granice czasu pracy. Ważne jest świadome zarządzanie czasem, dbanie o relacje zawodowe i własny dobrostan.

SYTUACJA 53

KOMPUTER ZAMKNIĘTY O 16:00

Pani Ewą pracuje zdalnie trzy dni w tygodniu. Na początku często odpowiadała na służbowe wiadomości także późnym wieczorem. Po kilku miesiącach zauważyła, że trudno jej przestać myśleć o pracy.

Zaczęła więc przestrzegać prostego zwyczaju: o godzinie 16:00 wyłącza służbowy komputer i chowa go do szafki.

Mówi:
— Potrzebuję wyraźnego momentu, w którym kończy się moja rola pracownika, a zaczyna czas prywatny.

PRZEANALIZUJ

1. Jaki problem pojawił się po przejściu na pracę zdalną?
2. Jaką funkcję pełni wyłączanie i chowanie komputera?
3. Dlaczego fizyczne przebywanie w domu nie oznacza automatycznie czasu wolnego?
4. Jak praca zdalna może zacierać granice między różnymi rolami społecznymi?

POJĘCIA DO ROZWAŻENIA:

praca zdalna • granice ról • czas pracy • życie prywatne

SYTUACJA 54

SPOTKANIE PRZY EKSPRESIE DO KAWY

Firma informatyczna pozwoliła pracownikom wykonywać większość obowiązków z domu.

Po kilku miesiącach kierownik zauważył, że część nowych pracowników zna swoich współpracowników prawie wyłącznie z wideokonferencji.

Jedna osoba powiedziała:
— Pracuję efektywnie, ale trudniej mi zapytać spontanicznie o drobną rzecz. W biurze po prostu podchodziłem do kogoś przy kawie.

Firma zaczęła organizować dobrowolne dni zespołowe w biurze.

PRZEANALIZUJ

1. Jaką funkcję oprócz wykonywania zadań może pełnić wspólne miejsce pracy?
2. Co może być trudniejsze w komunikacji prowadzonej wyłącznie zdalnie?
3. Dlaczego nieformalne kontakty mogą mieć znaczenie dla funkcjonowania zespołu?
4. Czy opis wskazuje, że praca zdalna zawsze jest mniej efektywna? Uzasadnij.

POJĘCIA DO ROZWAŻENIA:

relacje nieformalne • zespół • praca zdalna • komunikacja

PRACA ZDALNA ZMIENIA NIE TYLKO MIEJSCE

komunikację | relacje | kontrolę czasu | granice ról | sposób współpracy.

Nowe umiejętności. Nowe możliwości. Lepsza przyszłość.

AUTOMATYZACJA I ZMIANA RYNKU PRACY

KIEDY MASZYNA PRZEJMUJE ZADANIE, A NIEKONIECZNIE CAŁY ZAWÓD

Automatyzacja, technologia, transformacja zadań, tworzenie nowych funkcji, potrzeba kwalifikacji.

Technologia zmienia sposób wykonywania wielu zadań. Część czynności może zostać zautomatyzowana, ale jednocześnie pojawiają się nowe role, nowe umiejętności i nowe możliwości rozwoju zawodowego. Ważne jest, aby analizować zmiany na poziomie konkretnych zadań, a nie tylko całych zawodów.

SYTUACJA 55

KASA SAMOOBSŁUGOWA

W supermarkecie zainstalowano kilka kas samoobsługowych. Część klientów samodzielnie skanuje produkty i płaci bez udziału kasjera.

Pracownica, która wcześniej większość zmiany spędzała przy tradycyjnej kasie, teraz częściej pomaga klientom przy stanowiskach samoobsługowych, rozwiązuje problemy z systemem i kontroluje kilka stanowisk jednocześnie.

Jej praca nie zniknęła, ale zmienił się zestaw wykonywanych zadań.

PRZEANALIZUJ

1. Które zadanie zostało częściowo zautomatyzowane?
2. Jak zmieniła się rola pracownicy?
3. Dlaczego automatyzacja pojedynczego zadania nie zawsze oznacza likwidację całego zawodu?
4. Jakich nowych kompetencji może wymagać taka zmiana?

POJĘCIA DO ROZWAŻENIA:

automatyzacja • technologia • zmiana zadań • kompetencje

SYTUACJA 56

PROGRAM, KTÓRY ROBI PIERWSZY SZKIC

W niewielkiej firmie projektowej wprowadzono narzędzie, które na podstawie krótkiego opisu przygotowuje wstępne propozycje graficzne. Projektanci nie muszą już rozpoczynać każdego zadania od pustego ekranu. Jednocześnie nadal wybierają najlepsze rozwiązania, poprawiają błędy, dostosowują projekty do potrzeb klientów i odpowiadają za ostateczny efekt.

Jeden z projektantów mówi:
— Część pracy wykonuję szybciej, ale teraz ważniejsze jest ocenianie tego, co generuje narzędzie.

PRZEANALIZUJ

1. Która część procesu została wsparta przez technologię?
2. Jakie zadania nadal wykonują pracownicy?
3. Jak zmieniły się kompetencje szczególnie ważne w tej pracy?
4. Dlaczego wpływ technologii warto analizować na poziomie konkretnych zadań, a nie tylko nazw zawodów?

POJĘCIA DO ROZWAŻENIA:

automatyzacja • zadania zawodowe • ocena informacji • zmiana kompetencji

WAŻNE POJĘCIA

AUTOMATYZACJA
Wykorzystanie technologii do wykonywania zadań zamiast człowieka.

TRANSFORMACJA ZADAŃ
Zmiana sposobu wykonywania czynności w ramach tego samego zawodu.

NOWE FUNKCJE
Pojawianie się nowych ról i zadań w odpowiedzi na rozwój technologii.

KWALIFIKACJE
Umiejętności potrzebne do wykonywania zadań w zmieniającym się środowisku pracy.

TECHNOLOGIA MOŻE:

- zastępować część zadań;
- przyspieszać pracę;
- zmieniać role;
- tworzyć nowe zadania;
- zwiększać znaczenie innych kompetencji.

KONIEC MODUŁU 04

Uczeń potrafi teraz analizować: • podział pracy • specjalizację • kwalifikacje • przekwalifikowanie • bezrobocie • formalizację pracy • elastyczność • pracę zdalną • automatyzację

Nowe umiejętności. Nowe możliwości. Lepsza przyszłość.

MODUŁ 05

WŁADZA, INSTYTUCJE I LEGITYMIZACJA

Dlaczego jedni mogą podejmować decyzje dotyczące innych — i dlaczego inni je akceptują?

Władza kształtuje nasze życie społeczne. Warto ją rozumieć, by świadomie uczestniczyć w społeczeństwie, rozpoznawać mechanizmy decyzji i mieć wpływ na otaczającą rzeczywistość.

O CZYM JEST TEN MODUŁ?

Władza występuje w wielu miejscach życia społecznego. Można ją obserwować: w szkole; w rodzinie; w firmie; w organizacji; w urzędzie; w stowarzyszeniu; w grupach formalnych; w codziennych relacjach.

Nie zawsze oznacza przymus. Często wiąże się z:

- formalną funkcją;
- wiedzą;
- autorytetem;
- zasadami;
- zaufaniem;
- kontrolą zasobów;
- możliwością podejmowania decyzji.

W TYM BLOKU UCZNIOWIE PRZEANALIZUJĄ:

- władzę;
- wpływ;
- autorytet;
- role formalne;
- reguły instytucjonalne;
- legitymizację;
- procedury;
- hierarchię;
- podział kompetencji;
- konflikty interesów;
- kontrolę decyzji;
- odpowiedzialność.

WŁADZA ≠ TYLKO SIŁA

Socjologia pyta również:
Kto może podejmować decyzję?
Na jakiej podstawie?
Kto ją akceptuje?
Jak można ją zakwestionować lub skontrolować?

Większa wiedza. Silniejsze społeczeństwo. Twoje zaangażowanie ma znaczenie.

AUTORYTET I ŹRÓDŁA WPŁYWU

DLACZEGO SŁUCHAMY NIEKTÓRYCH OSÓB?

Autorytet formalny, autorytet ekspercki, wpływ, zaufanie.

W społeczeństwie wpływ mają różne osoby – nie tylko te, które piastują oficjalne stanowiska. Słuchamy innych, gdy postrzegamy ich jako kompetentnych, godnych zaufania lub doświadczonych. Autorytet może wynikać z różnych źródeł i często łączy się ze sobą.

SYTUACJA 57

NOWA TRENERKA

Szkolna drużyna otrzymała nową trenerkę. Na pierwszym treningu część uczniów wykonywała jej polecenia przede wszystkim dlatego, że została oficjalnie wyznaczona do prowadzenia zespołu.

Po kilku tygodniach zawodnicy zauważyli jednak, że potrafi dobrze wyjaśniać technikę, analizuje błędy i proponuje skuteczne ćwiczenia.

Jeden z uczniów powiedział:
— Na początku słuchałem jej, bo była trenerką. Teraz słucham też dlatego, że widzę, że naprawdę zna się na tym, co robi.

PRZEANALIZUJ

1. Z czego wynikał wpływ trenerki na początku?
2. Co stało się dodatkowym źródłem jej autorytetu później?
3. Czym różni się formalna funkcja od autorytetu opartego na kompetencji?
4. Czy jedna osoba może jednocześnie posiadać kilka źródeł wpływu?

POJĘCIA DO ROZWAŻENIA:

autorytet formalny • autorytet ekspercki • kompetencje • zaufanie

SYTUACJA 58

UCZEŃ, KTÓREGO WSZYSCY PYTAJĄ

W klasie nikt oficjalnie nie wybrał Bartka do pomocy w sprawach technicznych.

Mimo to, gdy nie działa projektor, ktoś ma problem z prezentacją albo trzeba skonfigurować szkolny tablet, większość uczniów zwraca się właśnie do niego.

Bartek nie może nikomu wydawać formalnych poleceń. Ma jednak duży wpływ na decyzje dotyczące sposobu wykorzystania sprzętu, ponieważ inni uznają jego wiedzę.

PRZEANALIZUJ

1. Dlaczego Bartek ma wpływ mimo braku formalnej funkcji?
2. Na czym opiera się jego autorytet?
3. Czym jego pozycja różni się od pozycji dyrektora lub nauczyciela?

POJĘCIA DO ROZWAŻENIA:

autorytet ekspercki • wpływ • wiedza • rola nieformalna

WAŻNE POJĘCIA

AUTORYTET FORMALNY
Wynika z pełnionej funkcji, stanowiska lub oficjalnego upoważnienia do podejmowania decyzji.

AUTORYTET EKSPERCKI
Wynika z wiedzy, kompetencji i doświadczenia w danej dziedzinie.

WPŁYW
Zdolność do oddziaływania na postawy, opinie i zachowania innych osób.

ZAUFANIE
Przekonanie, że dana osoba jest wiarygodna, uczciwa i działa w najlepszym interesie grupy.

WPŁYW MOŻE WYNIKAĆ Z:

- funkcji,
- wiedzy,
- doświadczenia,
- zaufania,
- relacji,
- kontroli zasobów,
- uznania grupy.

Różne źródła wpływu. Większe zrozumienie. Silniejsze społeczeństwo.

REGUŁY FORMALNE I NIEFORMALNE W INSTYTUCJI

NIE WSZYSTKO, CO ORGANIZUJE INSTYTUCJĘ, JEST ZAPISANE W REGULAMINIE

Instytucja, formalne procedury, normy nieformalne, kultura organizacyjna.

Instytucje funkcjonują dzięki zarówno formalnym, jak i nieformalnym regułom. Przepisy określają oficjalne zasady, ale codzienne praktyki, zwyczaje i oczekiwania członków organizacji również wpływają na to, jak naprawdę działa instytucja.

SYTUACJA 59

WNIOSEK MUSI PRZEJŚĆ PRZEZ SYSTEM

Uczeń chce zmienić termin udziału w szkolnym projekcie. Pyta nauczyciela prowadzącego:
— Czy możemy po prostu ustalić nowy termin?

Nauczyciel odpowiada:
— Mogę się zgodzić, ale zmiana musi zostać wpisana do systemu, ponieważ projekt jest organizowany według określonej procedury.

Uczeń jest zdziwiony:
— Skoro oboje się zgadzamy, po co dodatkowy formalny krok?

PRZEANALIZUJ

1. Jaką funkcję może pełnić formalna procedura?
2. Dlaczego instytucja nie zawsze może działać wyłącznie na podstawie osobistych ustaleń?
3. Jak zapis w systemie może zwiększać przejrzystość albo możliwość sprawdzenia decyzji?

POJĘCIA DO ROZWAŻENIA:

procedura • formalizacja • instytucja • odpowiedzialność

SYTUACJA 60

„U NAS NOWI ZAWSZE PYTAJĄ"

Nowa pracownica rozpoczęła pracę w niewielkim biurze. W instrukcji napisano, że każdy pracownik może samodzielnie korzystać z firmowej drukarki.

Kiedy pierwszego dnia chciała wydrukować większy dokument, kolega powiedział:
— Możesz, ale u nas przy większych wydrukach zawsze pytamy wcześniej osobę z administracji, żeby nie zablokować urządzenia na długo.

Takiej zasady nie było w żadnym regulaminie.

PRZEANALIZUJ

1. Czy opisana zasada jest formalna czy nieformalna?
2. Dlaczego mogła powstać?
3. Jak nieformalne zwyczaje mogą ułatwiać funkcjonowanie organizacji?
4. Czy nieformalna norma zawsze musi być zgodna z formalnymi zasadami? Co należałby sprawdzić przed udzieleniem odpowiedzi?

POJĘCIA DO ROZWAŻENIA:

norma nieformalna • instytucja • kultura organizacyjna • praktyka

PORÓWNAJ – REGUŁY W INSTYTUCJI

REGUŁA FORMALNA

- jest oficjalnie ustalona;
- może być zapisana;
- obowiązuje w ramach określonej procedury.

REGUŁA NIEFORMALNA

- powstaje w praktyce;
- może wynikać ze zwyczaju;
- często działa dzięki oczekiwaniom grupy.

Lepsze zrozumienie społeczeństwa.
Większe możliwości.
Lepsza przyszłość.

KTO PODEJMUJE DECYZJE?

WŁADZA TO TAKŻE PODZIAŁ KOMPETENCJI

Kompetencja decyzyjna, hierarchia, podział odpowiedzialności, konsultacja.

Władza w społeczeństwie i organizacjach polega nie tylko na podejmowaniu decyzji, ale także na określeniu, kto ma do tego prawo, kto jest odpowiedzialny za różne obszary i jak przebiega proces konsultacji. Jasny podział kompetencji ułatwia współpracę i zmniejsza ryzyko konfliktów.

SYTUACJA 61

BUDŻET NA WYCIECZKĘ

Klasa planuje wycieczkę. Uczniowie mogą proponować miejsce, program oraz dodatkowe atrakcje. Skarbnik klasy przygotowuje wstępne zestawienie kosztów. Nauczyciel sprawdza kwestie organizacyjne, a ostateczna decyzja musi uwzględniać szkolne zasady bezpieczeństwa oraz możliwości finansowe uczestników.

Jeden uczeń pyta:

— Skoro to nasza wycieczka, dlaczego nie możemy zdecydować absolutnie o wszystkim sami?

PRZEANALIZUJ

1. Kto ma wpływ na decyzję w tej sytuacji?
2. Czy wpływ wszystkich osób jest taki sam?
3. Dlaczego różne osoby mogą odpowiadać za różne elementy jednej decyzji?
4. Jak można odróżnić konsultację od ostatecznej kompetencji decyzyjnej?

POJĘCIA DO ROZWAŻENIA:

kompetencja • odpowiedzialność • konsultacja • decyzja

SYTUACJA 62

DWA DZIAŁY — JEDEN PROBLEM

W firmie pojawił się problem z dostawą ważnego produktu. Dział sprzedaży chce jak najszybciej poinformować klientów o nowym terminie. Dział logistyczny odpowiada, że najpierw musi potwierdzić rzeczywistą datę dostawy.

Kierownik sprzedaży nie może sam ustalić terminu transportu, a pracownik logistyki nie odpowiada za komunikację z klientami.

Oba działy muszą wymienić informacje przed podjęciem dalszych działań.

PRZEANALIZUJ

1. Dlaczego żadna z osób nie może samodzielnie rozwiązać całego problemu?
2. Jak podział kompetencji organizuje działanie firmy?
3. Jakie problemy mogłyby się pojawić, gdyby jedna osoba podejmowała decyzje poza zakresem swoich kompetencji?
4. Dlaczego koordynacja jest ważna w organizacjach o podziale odpowiedzialności?

POJĘCIA DO ROZWAŻENIA:

kompetencja • podział odpowiedzialności • koordynacja • organizacja

WPŁYW ≠ KOMPETENCJA DECYZYJNA

Można mieć wpływ na decyzję, ale nie posiadać prawa do jej samodzielnego podjęcia.

Można również posiadać formalną kompetencję, ale przed decyzją konsultować się z innymi.

ROZŁÓŻ DECYZJĘ NA CZĘŚCI

Wybierz dowolną decyzję podejmowaną w szkole lub organizacji. Odpowiedz:

1. Kto może zgłaszać propozycje?
2. Kto dostarcza informacje?
3. Kto ma formalną kompetencję?
4. Kto ponosi odpowiedzialność za wykonanie?
5. Kto może sprawdzić rezultat?

Więcej zrozumienia.
Więcej odpowiedzialności.
Lepsze społeczeństwo.

TEKST 40 | DLACZEGO AKCEPTUJEMY DECYZJE?

SAMO WYDANIE POLECENIA NIE ZAWSZE WYSTARCZA

Legitymizacja, akceptacja decyzji, zaufanie, reguły, procedura oraz uznanie prawa do podejmowania decyzji.

SYTUACJA 63

DECYZJA DYREKTORA

W szkole przez wiele lat uczniowie mogli korzystać z jednego z bocznych wejść do budynku.
Po kontroli bezpieczeństwa dyrekcja zdecydowała, że wejście zostanie czasowo zamknięte.
Na tablicy informacyjnej pojawił się komunikat wyjaśniający powód decyzji oraz przewidywany czas obowiązywania zmiany.
Część uczniów była niezadowolona, ponieważ musiała chodzić dłuższą drogą.
Mimo to większość przestrzegała nowej zasady.
Jeden uczeń powiedział:
— Nie podoba mi się to, ale przynajmniej wiem, kto podjął decyzję i dlaczego.

PRZEANALIZUJ

1. Dlaczego uczniowie mogą przestrzegać decyzji, nawet jeśli jest dla nich niewygodna?
2. Jaką rolę odgrywa wyjaśnienie przyczyny decyzji?
3. Co mogłoby zmniejszyć akceptację tej decyzji?
4. Dlaczego formalna funkcja osoby podejmującej decyzję ma znaczenie?

POJĘCIA DO ROZWAŻENIA:

legitymizacja
władza formalna
procedura
zaufanie

SYTUACJA 64

NOWY REGULAMIN KLUBU

Członkowie szkolnego klubu filmowego przez kilka miesięcy spotykali się bez jasnych zasad dotyczących wyboru filmów.
Najczęściej decydowała osoba, która jako pierwsza zaproponowała tytuł.
Z czasem pojawiły się konflikty.
Grupa ustaliła więc prostą procedurę:
każdy może zgłosić propozycję, następnie odbywa się krótkie głosowanie, a wybrany film trafia do programu.
Po kilku spotkaniach jedna uczennica powiedziała:
— Nie zawsze wygrywa film, który wybieram, ale łatwiej zaakceptować wynik, kiedy wszyscy znamy zasady.

PRZEANALIZUJ

1. Co zmieniło się w sposobie podejmowania decyzji?
2. Dlaczego jasna procedura może zwiększać akceptację wyniku?
3. Czy zaakceptowanie decyzji oznacza, że dana osoba musi się z nią zgadzać?
4. Jak przewidywalność zasad wpływa na funkcjonowanie grupy?

POJĘCIA DO ROZWAŻENIA:

procedura
legitymizacja
decyzja grupowa
akceptacja wyniku

LEGITYMIZACJA

Oznacza uznanie, że dana osoba, instytucja lub procedura ma prawo podejmować określone decyzje.

AKCEPTACJA DECYZJI ≠ PEŁNA ZGODA Z DECYZJĄ

Można nie lubić wyniku, a jednocześnie uznawać sposób jego podjęcia.

UCZEŃ POWINIEN ROZUMIEĆ RÓŻNICĘ MIĘDZY:

- podporządkowaniem;
- zgodą;
- akceptacją procedury;
- uznaniem prawa do podejmowania decyzji.

TEKST 41 | PROCEDURA I POCZUCIE SPRAWIEDLIWOŚCI

CZASAMI WAŻNY JEST NIE TYLKO WYNIK, ALE TAKŻE SPOSÓB JEGO UZYSKANIA

Sprawiedliwość proceduralna, przejrzystość, równość zasad, możliwość przedstawienia argumentów.

SYTUACJA 65

DWA IDENTYCZNE WNIOSKI

Dwoje uczniów złożyło wniosek o możliwość reprezentowania szkoły na warsztatach. Miejsca było tylko jedno. W pierwszej wersji nauczyciel chciał sam zdecydować, kogo wybrać. Po rozmowie z klasą ustalono jednak kryteria: wcześniejsze zaangażowanie; zgodność warsztatów z zainteresowaniami ucznia; możliwość późniejszego przekazania wiedzy klasie. Oboje kandydaci wiedzieli wcześniej, według jakich zasad zostanie podjęta decyzja.

KANDYDAT A

KRYTERIA WYBORU

- wcześniejsze zaangażowanie
- zgodność warsztatów z zainteresowaniami
- możliwość późniejszego przekazania wiedzy klasie

KANDYDAT B

PRZEANALIZUJ

1. Co zmieniło wprowadzenie jawnych kryteriów?
2. Dlaczego wcześniejsze poznanie zasad może zwiększać poczucie sprawiedliwości?
3. Czy osoba, która nie została wybrana, musi uznać wynik za korzystny dla siebie?
4. Czym różni się sprawiedliwa procedura od wyniku korzystnego dla konkretnej osoby?

POJĘCIA DO ROZWAŻENIA:

- sprawiedliwość proceduralna
- kryteria
- przejrzystość
- decyzja

SYTUACJA 66

KARA BEZ WYJAŚNIENIA

Podczas szkolnego wydarzenia organizator zauważył, że jeden z uczniów znajdował się w części budynku niedostępnej dla uczestników. Bez rozmowy wpisał mu uwagę. Uczeń próbował wyjaśnić, że został poproszony przez nauczyciela o przyniesienie materiałów z magazynu. Po sprawdzeniu informacji okazało się, że rzeczywiście wykonywał polecenie. Organizator usunął uwagę.

ZDARZENIE → WYJAŚNIENIE → SPRAWDZENIE → DECYZJA

PRZEANALIZUJ

1. Jakiego elementu zabrakło przed podjęciem pierwszej decyzji?
2. Dlaczego możliwość przedstawienia własnej wersji wydarzeń może być ważną częścią procedury?
3. Co mogłoby się wydarzyć, gdyby decyzja nie mogła zostać ponownie sprawdzona?
4. Jak ta sytuacja pokazuje znaczenie dostępu do pełniejszej informacji?

POJĘCIA DO ROZWAŻENIA:

- procedura
- informacja
- możliwość wyjaśnienia
- korekta decyzji

PRZEJRZYSTA PROCEDURA MOŻE OBEJMOWAĆ:

- znane zasady
- jasne kryteria
- dostęp do informacji
- możliwość przedstawienia argumentów
- możliwość sprawdzenia błędu
- wskazanie osoby odpowiedzialnej za decyzję

TEKST 42 | KONFLIKT INTERESÓW I NEGOCJACJE

DWIE STRONY MOGĄ MIEĆ UZASADNIONE, ALE RÓŻNE POTRZEBY

Konflikt interesów, negocjacje, kompromis, stanowisko i interes.

SYTUACJA 67

BOISKO PO LEKCJACH

Po lekcjach z tego samego szkolnego boiska chce korzystać drużyna piłkarska i grupa uczniów przygotowujących zawody lekkoatletyczne. Obie grupy potrzebują przestrzeni w podobnych godzinach. Piłkarze mówią:

— Mamy mecz w sobotę i musimy trenować.

Lekkoatleci odpowiadają:

— My również przygotowujemy się do zawodów.

Początkowo każda grupa proponuje rozwiązanie korzystne wyłącznie dla siebie. Nauczyciel sugeruje, aby zamiast powtarzać swoje stanowiska, uczniowie zapisali, czego naprawdę potrzebują.

PRZEANALIZUJ

1. Na czym polega konflikt interesów w tej sytuacji?
2. Czym różni się stanowisko „chcemy całego boiska" od interesu „potrzebujemy miejsca do treningu"?
3. Jakie informacje warto zebrać przed rozpoczęciem negocjacji?
4. Zaproponuj rozwiązanie uwzględniające potrzeby obu grup.

POJĘCIA DO ROZWAŻENIA:

- konflikt interesów
- negocjacje
- interes
- kompromis

SYTUACJA 68

CISZA CZY MUZYKA?

W domu kultury działają dwa koła. Grupa teatralna potrzebuje ciszy podczas prób. W sali obok zespół muzyczny ćwiczy z użyciem wzmacniaczy. Obie grupy spotykają się w środy o tej samej godzinie. Początkowo każda z nich domaga się pierwszeństwa. Po rozmowie okazuje się, że zespół muzyczny może przesunąć próbę o godzinę, a grupa teatralna może raz na dwa tygodnie korzystać z innej sali.

PRZEANALIZUJ

1. Dlaczego konflikt nie musi wynikać ze złej woli żadnej strony?
2. Co umożliwiło znalezienie rozwiązania?
3. Czy kompromis oznacza, że każda strona otrzymuje dokładnie wszystko, czego chciała?
4. Jak wymiana informacji może zmienić przebieg konfliktu?

POJĘCIA DO ROZWAŻENIA:

- konflikt
- kompromis
- negocjacje
- współpraca

STANOWISKO

To, czego ktoś bezpośrednio żąda.

INTERES

To potrzeba lub cel stojący za tym żądaniem.

ZAMIEŃ STANOWISKO NA INTERES

Chcę mieć salę od 16:00 do 18:00.

→ **Możliwy interes:** Potrzebuję dwóch godzin spokojnej przestrzeni przed występem.

TEKST 43 | KONTROLA WŁADZY I ODPOWIEDZIALNOŚĆ

KTO SPRAWDZA OSOBĘ, KTÓRA PODEJMUJE DECYZJE?

Odpowiedzialność, kontrola decyzji, przejrzystość, możliwość odwołania, podział kompetencji.

SYTUACJA 69

BUDŻET KOŁA

Przewodniczący szkolnego koła otrzymał do dyspozycji niewielki budżet na zakup materiałów. Nie może jednak wydawać pieniędzy całkowicie samodzielnie.
Każdy większy zakup musi zostać zapisany, a rachunki trafiają do opiekuna koła.
Na koniec semestru członkowie otrzymują krótkie zestawienie wydatków.
Jeden uczeń pyta:
— Skoro mu ufamy, po co wszystkie te dokumenty?

PRZEANALIZUJ

1. Dlaczego kontrola nie musi oznaczać braku zaufania?
2. Jak dokumentowanie wydatków zwiększa przejrzystość?
3. Dlaczego osoba zarządzająca wspólnymi zasobami może mieć obowiązek wyjaśnienia swoich decyzji?
4. Co mogłoby się wydarzyć, gdyby nie istniał żaden sposób sprawdzenia wydatków?

POJĘCIA DO ROZWAŻENIA:

- odpowiedzialność
- kontrola
- przejrzystość
- wspólne zasoby

SYTUACJA 70

DECYZJA, OD KTÓREJ MOŻNA SIĘ ODWOŁAĆ

Uczeń otrzymał informację, że jego zgłoszenie do szkolnego programu nie zostało przyjęte. W wiadomości podano krótkie uzasadnienie oraz informację, że jeśli uważa, iż podczas oceny popełniono błąd, może poprosić o ponowne sprawdzenie dokumentów. Uczeń zauważył, że jeden z załączników nie został prawidłowo zapisany w systemie. Po ponownej weryfikacji decyzję zmieniono.

PRZEANALIZUJ

1. Jaką funkcję pełni możliwość ponownego sprawdzenia decyzji?
2. Dlaczego możliwość korekty błędu zwiększa odpowiedzialność instytucji?
3. Czy możliwość odwołania oznacza, że każda decyzja musi zostać zmieniona?
4. Jakie znaczenie ma przedstawienie uzasadnienia?

POJĘCIA DO ROZWAŻENIA:

- odwołanie
- kontrola decyzji
- odpowiedzialność
- procedura

WŁADZA W INSTYTUCJI MOŻE BYĆ OGRANICZANA PRZEZ:

procedury; podział kompetencji; dokumentowanie; przejrzystość; kontrolę; obowiązek uzasadnienia; możliwość ponownego sprawdzenia decyzji.

KONIEC MODUŁU 05

Uczeń potrafi już analizować:

- władzę
- wpływ
- autorytet
- legitymizację
- procedury
- kompetencje
- negocjacje
- kontrolę
- odpowiedzialność

MODUŁ 06

OBYWATELSTWO, DEMOKRACJA I ŻYCIE PUBLICZNE

W jaki sposób ludzie mogą uczestniczyć w sprawach wspólnych – także poza momentem głosowania?

WPROWADZENIE

Życie publiczne nie ogranicza się do instytucji państwowych.

Można je obserwować również:

- w gminie;
- w dzielnicy;
- w szkole;
- w organizacjach społecznych;
- podczas konsultacji;
- w mediach;
- w wolontariacie;
- w stowarzyszeniach;
- w lokalnych inicjatywach.

OBYWATEL MOŻE BYĆ:

- odbiorcą decyzji;
- uczestnikiem konsultacji;
- członkiem organizacji;
- wolontariuszem;
- autorem petycji;
- obserwatorem życia publicznego;
- osobą przekazującą informacje;
- uczestnikiem debaty.

PYTANIE DO REFLEKSJI

Czy udział w życiu publicznym zaczyna się dopiero wtedy, gdy ktoś obejmuje formalną funkcję?

W KOLEJNYCH SYTUACJACH POJAWIĄ SIĘ:

- aktywność obywatelska;
- wspólnota lokalna;
- działanie zbiorowe;
- uczestnictwo;
- reprezentacja;
- konsultacje;
- informacja publiczna;
- media;
- opinia publiczna;
- organizacje społeczne;
- wolontariat;
- odpowiedzialność za wspólne dobro.

OBYWATELSTWO TO NIE TYLKO STATUS

To również możliwe formy uczestnictwa w sprawach wspólnych.

TEKST 45 | AKTYWNOŚĆ OBYWATELSKA NA CO DZIEŃ

CZY ŻEBY DZIAŁAĆ OBYWATELSKO, TRZEBA BYĆ POLITYKIEM?

Aktywność obywatelska, udział w sprawach wspólnych, inicjatywa oddolna, odpowiedzialność za otoczenie.

SYTUACJA 71

NIEBEZPIECZNE PRZEJŚCIE

Mieszkańcy jednej ulicy zauważyli, że w pobliżu szkoły kierowcy często zatrzymują samochody w miejscu ograniczającym widoczność przejścia dla pieszych. Kilka osób zaczęło dokumentować problem i rozmawiać z rodzicami uczniów. Następnie przygotowano wspólne pismo do odpowiedniej lokalnej instytucji z prośbą o przeanalizowanie organizacji ruchu. Mieszkańcy nie podejmują sami decyzji o zmianach. Przekazują jednak problem i argumenty osobom posiadającym odpowiednie kompetencje.

PRZEANALIZUJ

1. Dlaczego tę sytuację można uznać za przykład aktywności obywatelskiej?
2. Czym różni się zgłoszenie problemu od samodzielnego podejmowania decyzji?
3. Jaką rolę pełni zebranie informacji przed wysłaniem pisma?
4. Co może zwiększać wiarygodność takiej inicjatywy?

POJĘCIA DO ROZWAŻENIA:

- aktywność obywatelska
- inicjatywa lokalna
- uczestnictwo
- instytucja

SYTUACJA 72

SPRZĄTANIE PARKU

Grupa mieszkańców zauważyła, że niewielki park na osiedlu jest po weekendach regularnie zaśmiecony. Zamiast tylko publikować zdjęcia problemu w internecie, kilka osób zorganizowało sąsiedzką akcję sprzątania. Jednocześnie zgłosili administracji potrzebę ustawienia dodatkowego kosza w miejscu, gdzie najczęściej pozostawiano odpady. W kolejnej akcji uczestniczyło już kilkadziesiąt osób.

PRZEANALIZUJ

1. Jakie dwie formy działania pojawiają się w tej sytuacji?
2. Czym różni się samodzielne działanie mieszkańców od działania wymagającego decyzji instytucji?
3. Jak wspólna inicjatywa może wpływać na więzi sąsiedzkie?
4. Dlaczego aktywność obywatelska może łączyć działanie bezpośrednie z kontaktem z instytucjami?

POJĘCIA DO ROZWAŻENIA:

- wspólnota lokalna
- aktywność obywatelska
- współpraca
- dobro wspólne

AKTYWNOŚĆ OBYWATELSKA MOŻE OBEJMOWAĆ:

- zgłoszenie problemu;
- zebranie informacji;
- wolontariat;
- udział w konsultacji;
- podpisanie petycji;
- działalność w organizacji;
- inicjatywę sąsiedzką;
- udział w publicznej dyskusji.

TEKST 46 | WSPÓLNOTA LOKALNA I DZIAŁANIE ZBIOROWE

DLACZEGO ŁATWIEJ ROZWIĄZAĆ NIEKTÓRE PROBLEMY RAZEM?

Działanie zbiorowe, wspólnota lokalna, wspólny interes, koordynacja.

SYTUACJA 73

PLAC ZABAW PO GODZINIE 22:00

Mieszkańcy osiedla zaczęli skarżyć się na hałas dochodzący wieczorami z okolic niewielkiego placu. Część osób proponowała zamknięcie miejsca po określonej godzinie. Inni mieszkańcy argumentowali, że plac jest jednym z niewielu miejsc spotkań dla młodzieży.
Podczas zebrania osiedlowego pojawiło się kilka propozycji: wcześniejsze wyłączanie głośnej muzyki; wyznaczenie innego miejsca spotkań; częstsze patrole administracji; pozostawienie obecnych zasad.

PRZEANALIZUJ

1. Jakie różne interesy pojawiają się w tej sytuacji?
2. Dlaczego problem dotyczy wspólnoty, a nie tylko jednej osoby?
3. Jakie informacje należałoby zebrać przed wyborem rozwiązania?
4. Dlaczego wysłuchanie różnych grup może być istotne przy decyzjach lokalnych?

POJĘCIA DO ROZWAŻENIA:

- wspólnota lokalna
- konflikt interesów
- konsultacja
- przestrzeń wspólna

SYTUACJA 74

OGRÓD NA PUSTEJ DZIAŁCE

Pomiędzy blokami znajduje się niewielka niezagospodarowana działka. Część mieszkańców zaproponowała stworzenie wspólnego ogrodu. Szybko okazało się jednak, że sam pomysł nie wystarcza. Trzeba ustalić: kto może korzystać z przestrzeni; kto będzie ją podlewał; skąd wziąć narzędzia; co zrobić, jeśli ktoś przestanie wykonywać swoją część pracy. Po kilku spotkaniach mieszkańcy przygotowali prosty harmonogram obowiązków.

PRZEANALIZUJ

1. Dlaczego działanie zbiorowe wymaga koordynacji?
2. Co może się wydarzyć, gdy wszyscy chcą korzystać z efektu, ale niewiele osób angażuje się w pracę?
3. Jak ustalenie obowiązków może ułatwić realizację wspólnego celu?
4. Jakie znaczenie ma zaufanie między uczestnikami?

POJĘCIA DO ROZWAŻENIA:

- działanie zbiorowe
- koordynacja
- wspólne dobro
- odpowiedzialność

DZIAŁANIE ZBIOROWE

Kilka osób współpracuje, aby osiągnąć cel, którego realizacja wymaga wspólnego wysiłku.

? Co może utrudniać działanie zbiorowe, nawet jeśli większość osób zgadza się, że cel jest potrzebny?

TEKST 47 | UCZESTNICTWO I REPREZENTACJA

CZY JEDNA OSOBA MOŻE MÓWIĆ W IMIENIU CAŁEJ GRUPY?

Reprezentacja, mandat grupy, konsultacja, odpowiedzialność przedstawiciela.

SYTUACJA 75

PRZEDSTAWICIEL KLASY

Klasa wybiera osobę, która będzie przedstawiała jej stanowisko podczas spotkania dotyczącego organizacji szkolnego wydarzenia.

Przed spotkaniem przedstawiciel pyta uczniów o ich propozycje. Większość chce wydłużenia czasu wydarzenia, ale kilka osób ma inne zdanie.

Podczas spotkania przedstawiciel mówi:

— Większość naszej klasy popiera dłuższy program, ale pojawiły się również obawy dotyczące późnego powrotu do domu.

PRZEANALIZUJ

1. Dlaczego przedstawiciel zebrał opinie przed spotkaniem?
2. Czy reprezentowanie grupy oznacza przedstawianie wyłącznie własnego zdania?
3. Dlaczego warto poinformować również o głosach mniejszości?
4. Jak reprezentant może sprawdzić, czy właściwie przedstawia stanowisko grupy?

POJĘCIA DO ROZWAŻENIA:

- reprezentacja
- konsultacja
- przedstawiciel
- odpowiedzialność

SYTUACJA 76

NIKT NAS O TO NIE PYTAŁ

Członek szkolnej rady przedstawił podczas spotkania pomysł, mówiąc:

— Uczniowie chcą zmiany godzin otwarcia biblioteki.

Po spotkaniu część uczniów zapytała:

— Skąd wiadomo, że tego chcemy? Nikt nas o to nie pytał.

Przedstawiciel wyjaśnił, że rozmawiał wcześniej z kilkoma znajomymi i założył, że ich opinia jest typowa dla większości.

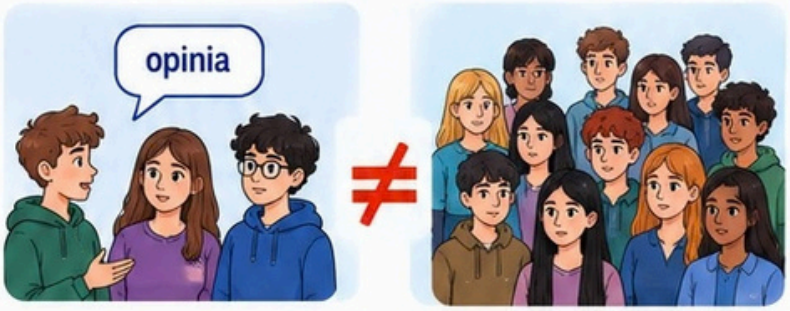

PRZEANALIZUJ

1. Jaki problem z reprezentacją pojawił się w tej sytuacji?
2. Dlaczego opinia kilku znajomych nie musi odzwierciedlać stanowiska całej grupy?
3. Jak można zebrać informacje w bardziej uporządkowany sposób?
4. Dlaczego przedstawiciel powinien odróżniać własną opinię od opinii osób, które reprezentuje?

POJĘCIA DO ROZWAŻENIA:

- reprezentacja
- próba
- opinia grupy
- konsultacja

DOBRA REPREZENTACJA WYMAGA:

- kontaktu z grupą
- zbierania opinii
- rozróżnienia między własnym zdaniem a stanowiskiem grupy
- przekazywania informacji w obie strony
- odpowiedzialności za sposób przedstawienia stanowiska

TEKST 48 | INFORMACJA, MEDIA I OPINIA PUBLICZNA

TA SAMA HISTORIA MOŻE ZOSTAĆ OPOWIEDZIANA NA RÓŻNE SPOSOBY

Informacja, selekcja informacji, źródło, nagłówek, opinia, fakt, kontekst.

Ta strona rozwija krytyczne czytanie bez zachęcania do nieufności wobec wszystkich mediów.

SYTUACJA 77

DWA NAGŁÓWKI

Podczas lekcji uczniowie otrzymali dwa krótkie nagłówki dotyczące tego samego szkolnego wydarzenia. Pierwszy brzmiał: „Uczniowie opuszczają szkolny festyn wcześniej niż rok temu". Drugi: „Większość uczniów pozostaje na festynie do zakończenia głównej części programu". Po przeczytaniu pełnej informacji okazało się, że oba nagłówki opierały się na tych samych danych. Różniły się jednak sposobem wyboru tego, co zostało podkreślone.

PRZEANALIZUJ

1. Czy dwa nagłówki mogą być oparte na tych samych danych, a mimo to tworzyć inne pierwsze wrażenie?
2. Jak wybór informacji wpływa na odbiór wydarzenia?
3. Dlaczego warto przeczytać więcej niż sam nagłówek?
4. Jak można sprawdzić, czy treść artykułu odpowiada nagłówkowi?

POJĘCIA DO ROZWAŻENIA:

selekcja informacji • nagłówek • kontekst • interpretacja

SYTUACJA 78

POST BEZ ŹRÓDŁA

Na grupie internetowej pojawił się post: „Od przyszłego miesiąca wszystkie zajęcia dodatkowe w szkole zostaną zlikwidowane!". Wiadomość szybko zaczęła być udostępniana. Jedna uczennica sprawdziła szkolną stronę i zauważyła, że oficjalny komunikat mówi tylko o czasowej zmianie godzin kilku zajęć. Autor pierwszego wpisu nie podał źródła swojej informacji.

PRZEANALIZUJ

1. Jakie działania wykonała uczennica, zanim uznała informację za wiarygodną?
2. Dlaczego źródło informacji ma znaczenie?
3. Czym różni się pierwotna wiadomość od oficjalnego komunikatu?
4. Dlaczego szybkie udostępnianie informacji bez weryfikacji może powodować problemy?

POJĘCIA DO ROZWAŻENIA:

źródło • weryfikacja • informacja • wiarygodność

ZANIM UDOSTĘPNISZ INFORMACJĘ, SPRAWDŹ:

1. Kto ją opublikował?
2. Na jakim źródle się opiera?
3. Czy podano datę?
4. Czy nagłówek odpowiada treści?
5. Czy informację można potwierdzić w innym wiarygodnym źródle?
6. Czy czytasz fakt, interpretację czy opinię?

TEKST 49 | ORGANIZACJE SPOŁECZNE I WOLONTARIAT

CO LUDZIE MOGĄ ROBIĆ RAZEM POZA INSTYTUCJAMI PUBLICZNYMI I FIRMAMI?

Organizacja społeczna, stowarzyszenie, wolontariat, działanie na rzecz wspólnego celu, kapitał społeczny.

SYTUACJA 79

GRUPA, KTÓRA ZACZĘŁA OD PIĘCIU OSÓB

Pięcioro mieszkańców zauważyło, że w ich okolicy brakuje zajęć dla starszych mieszkańców. Zaczęli organizować raz w miesiącu bezpłatne spotkania dotyczące obsługi telefonów i internetu. Z czasem dołączyli kolejni wolontariusze. Grupa przygotowała harmonogram, podzieliła obowiązki i zaczęła współpracować z lokalną biblioteką, która udostępniła salę. Po roku w zajęciach regularnie uczestniczyło kilkadziesiąt osób.

PRZEANALIZUJ

1. Jaki wspólny problem zauważyli mieszkańcy?
2. Co odróżnia tę inicjatywę od indywidualnej pomocy jednej osobie?
3. Dlaczego podział obowiązków stał się ważny wraz z rozwojem grupy?
4. Jak współpraca z biblioteką zwiększyła możliwości działania?

POJĘCIA DO ROZWAŻENIA:

- organizacja społeczna
- wolontariat
- współpraca
- wspólny cel

SYTUACJA 80

WOLONTARIUSZ TO NIE „DARMOWY PRACOWNIK"

Podczas wydarzenia charytatywnego wolontariusze pomagają przy rejestracji uczestników, przygotowaniu materiałów i kierowaniu gości do odpowiednich miejsc. Przed wydarzeniem każdy otrzymuje jasne informacje o zadaniach oraz osobie odpowiedzialnej za koordynację.
Jeden z uczestników pyta:
— Skoro nie dostajecie wynagrodzenia, dlaczego w ogóle to robicie?
Wolontariuszka odpowiada:
— Chcę wesprzeć cel wydarzenia, poznać ludzi i nauczyć się organizacji takich akcji.

PRZEANALIZUJ

1. Jakie motywacje do wolontariatu pojawiają się w tekście?
2. Dlaczego brak wynagrodzenia nie oznacza braku organizacji i odpowiedzialności?
3. Jakie korzyści poza finansowymi może przynosić wolontariat?
4. Dlaczego wolontariat można analizować jako formę uczestnictwa społecznego?

POJĘCIA DO ROZWAŻENIA:

- wolontariat
- motywacja
- uczestnictwo społeczne
- współpraca

WAŻNE POJĘCIA

ORGANIZACJE SPOŁECZNE	Pozwalają ludziom łączyć zasoby, czas i umiejętności wokół wspólnego celu.
WOLONTARIAT	To dobrowolne zaangażowanie czasu i pracy bez typowego wynagrodzenia finansowego, podejmowane na rzecz innych osób, organizacji lub określonego celu społecznego.

OD PROBLEMU DO DZIAŁANIA

PROBLEM:	Co się dzieje?
KOGO DOTYCZY:	Kto odczuwa jego skutki?
CO MOŻEMY ZROBIĆ SAMI:	Jakie działanie nie wymaga formalnej decyzji instytucji?
Z KIM TRZEBA WSPÓŁPRACOWAĆ:	Kto posiada potrzebne zasoby albo kompetencje?
JAK SPRAWDZIĆ EFEKT:	Po czym poznamy, że działanie pomogło?

KONSULTACJE I WPŁYW NA SPRAWY WSPÓLNE

CZY MOŻNA MIEĆ WPŁYW, NIE PODEJMUJĄC OSTATECZNEJ DECYZJI?

Konsultacje społeczne, uczestnictwo, zbieranie opinii, wpływ, kompetencja decyzyjna.

Uczestnictwo w życiu społecznym nie oznacza zawsze, że każda osoba ma moc finalnej decyzji. Konsultacja może służyć zebraniu potrzeb, argumentów i możliwych konsekwencji przed podjęciem decyzji przez odpowiednie instytucje.

SYTUACJA 81

NOWA ŚCIEŻKA ROWEROWA

Władze lokalne planują przebudowę jednej z ulic.

Jednym z rozważanych rozwiązań jest utworzenie dodatkowej ścieżki rowerowej.

Przed przygotowaniem ostatecznego projektu mieszkańcy mogą przesłać swoje uwagi.

Część osób popiera pomysł, ponieważ często korzysta z rowerów.

Inni zwracają uwagę na liczbę miejsc parkingowych.

Właściciel niewielkiego sklepu pyta również, jak będzie wyglądał dojazd dla dostaw.

Po zakończeniu konsultacji projektanci analizują zgłoszone argumenty.

PRZEANALIZUJ

1. Jaki jest cel zbierania opinii mieszkańców?
2. Dlaczego różne grupy mogą inaczej oceniać tę samą zmianę?
3. Czy udział w konsultacjach oznacza, że każda zgłoszona propozycja musi zostać przyjęta?
4. Dlaczego warto przedstawić argument lub konkretne dane zamiast samego stwierdzenia „jestem za" albo „jestem przeciw"?

POJĘCIA DO ROZWAŻENIA:
konsultacje • uczestnictwo • interesy • decyzja publiczna

KONSULTACJE

Pozwalają zebrać:
- opinie;
- potrzeby;
- argumenty;
- informacje;
- możliwe konsekwencje.

Nie zawsze oznaczają, że uczestnicy bezpośrednio podejmują ostateczną decyzję.

SYTUACJA 82

ANKIETA O BIBLIOTECE

Szkoła rozważa zmianę godzin otwarcia biblioteki.

Zamiast podjąć decyzję wyłącznie na podstawie kilku rozmów, przygotowano krótką ankietę dla uczniów.

Okazało się, że część osób chce korzystać z biblioteki przed lekcjami, inni wolą dłuższe godziny po zakończeniu zajęć.

Bibliotekarka zauważyła również, że odpowiedzi różnią się w zależności od planu lekcji poszczególnych klas.

Ostatecznie szkoła nie mogła spełnić wszystkich oczekiwań jednocześnie.

PRZEANALIZUJ

1. Dlaczego ankieta mogła dostarczyć więcej informacji niż rozmowa z kilkoma osobami?
2. Czy najpopularniejsza odpowiedź automatycznie powinna stać się ostateczną decyzją?
3. Jakie inne czynniki poza opinią uczniów mogą mieć znaczenie?
4. Dlaczego konsultacja nie jest tym samym co przekazanie całej decyzji uczestnikom?

POJĘCIA DO ROZWAŻENIA:
konsultacja • opinia • reprezentatywność • kompetencja decyzyjna

DOBRE KONSULTACJE POWINNY ODPOWIADAĆ NA PYTANIA:

1. Czego dotyczy decyzja?
2. Kto może odczuć jej skutki?
3. Jak można zgłosić opinię?
4. Do kiedy?
5. Co stanie się ze zgłoszonymi uwagami?

CEL DYDAKTYCZNY

Uczeń powinien odróżniać:
- konsultację;
- głosowanie;
- decyzję;
- opinię;
- formalną kompetencję.

ODPOWIEDZIALNE UCZESTNICTWO W ŻYCIU PUBLICZNYM

WPŁYW TO TAKŻE ODPOWIEDZIALNOŚĆ ZA SPOSÓB DZIAŁANIA

Odpowiedzialne uczestnictwo, argumentacja, szacunek dla innych, informacja, dobro wspólne.

Każdy z nas może mieć wpływ na swoje otoczenie. Ważne jest nie tylko to, co chcemy zmienić, ale także w jaki sposób działamy. Odpowiedzialne uczestnictwo w życiu publicznym oznacza korzystanie z dostępnych możliwości w sposób przemyślany, z poszanowaniem innych osób i z myślą o dobru wspólnym.

SYTUACJA 83

PETYCJA Z JEDNYM ZDANIEM

Grupa mieszkańców chce zmiany organizacji ruchu na jednej z ulic.

Pierwsza wersja ich petycji brzmi:
„Domagamy się natychmiastowej zmiany, bo obecne rozwiązanie jest beznadziejne."

Jedna osoba proponuje, aby przed wysłaniem pisma zebrać informacje:

- kiedy występuje największy ruch;
- ile osób korzysta z przejścia;
- jakie problemy mieszkańcy zauważają;
- jakie rozwiązania można rozważyć.

Po kilku dniach powstaje nowa wersja pisma zawierająca opis problemu, argumenty i konkretną propozycję.

PRZEANALIZUJ

1. Czym różni się pierwsza wersja petycji od drugiej?
2. Dlaczego dane i konkretne przykłady mogą wzmacniać argumentację?
3. Czy odpowiedzialne uczestnictwo polega wyłącznie na wyrażaniu niezadowolenia?
4. Dlaczego propozycja rozwiązania może być ważna obok opisu problemu?

POJĘCIA DO ROZWAŻENIA:
petycja • argumentacja • uczestnictwo • odpowiedzialność

SYTUACJA 84

GORĄCA DYSKUSJA NA FORUM OSIEDLA

Na internetowym forum osiedla rozpoczęła się dyskusja o planowanym remoncie placu.

Jedni mieszkańcy chcą więcej zieleni.

Inni wolą dodatkowe miejsca parkingowe.

Po kilku komentarzach rozmowa staje się coraz bardziej napięta.

Pojawiają się wypowiedzi:

— Tylko ktoś, kto nie myśli, może popierać taki pomysł.

Jedna z moderatorek przypomina:

— Możemy się nie zgadzać. Spróbujmy jednak krytykować argumenty, a nie osoby.

PRZEANALIZUJ

1. Co zmieniło się w sposobie prowadzenia dyskusji?
2. Dlaczego atakowanie osoby nie zastępuje argumentu?
3. Jak można przedstawić zdecydowane stanowisko bez obrażania innych uczestników?
4. Dlaczego jakość debaty może wpływać na gotowość ludzi do dalszego uczestnictwa?

POJĘCIA DO ROZWAŻENIA:
debata publiczna • argument • szacunek • uczestnictwo

ODPOWIEDZIALNE UCZESTNICTWO MOŻE OZNACZAĆ:

- sprawdzanie informacji;
- przedstawianie argumentów;
- słuchanie innych stanowisk;
- odróżnianie osoby od jej argumentu;
- respektowanie procedur;
- proponowanie rozwiązań;
- branie odpowiedzialności za publikowane treści.

KONIEC MODUŁU 06

Uczeń potrafi analizować:

- aktywność obywatelską • inicjatywy lokalne • działanie zbiorowe
- reprezentację • informację • media • wolontariat
- konsultacje • debatę publiczną

MODUŁ 07

ZMIANA SPOŁECZNA, MIGRACJE I WSPÓŁCZESNE DYLEMATY

Co dzieje się ze społeczeństwem, gdy zmieniają się technologie, miejsca życia, wzory relacji i codzienne nawyki?

WPROWADZENIE

Społeczeństwa nie są niezmienne.

Zmieniają się:

- sposoby pracy;
- technologie;
- modele rodziny;
- komunikacja;
- miejsca zamieszkania;
- struktura wieku;
- sposoby spędzania czasu;
- edukacja;
- konsumpcja;
- relacje między pokoleniami;
- wzory migracji.

Nie wszystkie zmiany zachodzą w tym samym tempie. Nie wszystkie są również oceniane przez ludzi jednakowo.

To, co dla jednej grupy oznacza nową możliwość, dla innej może oznaczać konieczność przystosowania się do nowych warunków.

W TYM BLOKU UCZNIOWIE PRZEANALIZUJĄ:

- migracje;
- adaptację;
- integrację;
- zmiany demograficzne;
- doświadczenia pokoleń;
- technologie komunikacyjne;
- zmianę norm;
- globalizację;
- konsumpcję;
- życie w sieci;
- nowe sposoby pracy;
- przemiany społeczności lokalnych.

ŚWIAT W ZMIANIE

KLUCZOWE PYTANIA

1. Jak odróżnić pojedynczą zmianę w życiu jednej osoby od szerszej zmiany społecznej?
2. Dlaczego ta sama zmiana może tworzyć zarówno możliwości, jak i nowe problemy?

ZMIANA SPOŁECZNA

To trwała przemiana dotycząca szerszych wzorów życia społecznego, instytucji, relacji, norm lub sposobów działania.

MIGRACJA I ADAPTACJA DO NOWEGO OTOCZENIA

ZMIANA MIEJSCA TO CZĘSTO ZMIANA CODZIENNYCH ZASAD

Migracja, adaptacja, integracja, sieci społeczne, nowe środowisko.

SYTUACJA 85

PIERWSZE TYGODNIE W NOWYM MIEŚCIE

Marta przeprowadziła się z niewielkiej miejscowości do dużego miasta, aby rozpocząć studia.
Na początku nawet proste codzienne czynności wymagały od niej większej uwagi.
Musiałaby nauczyć się:

- komunikacji miejskiej;
- nowych tras;
- działania uczelni;
- zasad funkcjonowania akademika;
- miejsc, w których można zrobić tanie zakupy.

Po kilku miesiącach większość tych rzeczy wykonywała już automatycznie.
Poznała również osoby, które pomagały jej odnaleźć się w nowym środowisku.

PRZEANALIZUJ

1. Dlaczego przeprowadzka wymagała od Marty adaptacji?
2. Jaką rolę mogły odegrać nowe znajomości?
3. Które elementy sytuacji dotyczą zmiany miejsca, a które uczenia się nowych sposobów funkcjonowania?
4. Dlaczego adaptacja nie musi oznaczać rezygnacji ze wszystkich wcześniejszych przyzwyczajeń?

POJĘCIA DO ROZWAŻENIA:
migracja wewnętrzna • adaptacja • sieć społeczna • nowe środowisko

SYTUACJA 86

NOWY UCZEŃ I DWA JĘZYKI

Do szkoły dołączył uczeń, który przez kilka lat mieszkał w innym kraju.
Dobrze posługuje się językiem polskim, ale czasem używa również drugiego języka podczas rozmów z rodziną.
Kilku uczniów pyta:
— Skoro teraz tutaj mieszkasz, po co nadal używasz tamtego języka?

Uczeń odpowiada:
— Bo jest częścią mojego życia i relacji z rodziną. To, że uczę się funkcjonować tutaj, nie oznacza, że muszę zapomnieć wszystko, co było wcześniej.

PRZEANALIZUJ

1. Dlaczego adaptacja do nowego środowiska nie musi oznaczać całkowitego porzucenia wcześniejszych elementów tożsamości?
2. Jak znajomość więcej niż jednego języka może łączyć różne środowiska społeczne?
3. Co ta sytuacja pokazuje o relacji między integracją a tożsamością?
4. Jak szkoła może ułatwiać nowej osobie udział w życiu grupy bez wymagania rezygnacji z wcześniejszych doświadczeń?

POJĘCIA DO ROZWAŻENIA:
integracja • tożsamość • język • adaptacja

WAŻNE POJĘCIA

ADAPTACJA
Uczenie się funkcjonowania w nowych warunkach.

INTEGRACJA
Proces włączania się w relacje i instytucje nowego środowiska przy zachowaniu możliwości uczestnictwa w życiu społecznym.

MIGRACJA ZMIENIA TAKŻE MIEJSCE, Z KTÓREGO LUDZIE WYJEŻDŻAJĄ

WYJAZD JEDNEJ OSOBY MOŻE WPŁYWAĆ NA WIELE RELACJI

Skutki migracji dla miejsca pochodzenia, rodziny transnarodowe, przepływ pieniędzy, wiedzy i relacji.

SYTUACJA 87

PRACA ZA GRANICĄ, DOM W POLSCE

Pan Krzysztof pracuje przez większą część roku w innym kraju.

Jego żona i dzieci mieszkają w Polsce.

Regularnie przesyła część wynagrodzenia rodzinie i codziennie kontaktuje się z nią przez internet.

Przyjeżdża do domu kilka razy w roku.

Jego córka mówi:

— Tata pomaga nam finansowo i rozmawiamy prawie codziennie, ale to nie jest to samo, co wspólne życie na co dzień.

PRZEANALIZUJ

1. Jak migracja wpływa na sytuację ekonomiczną rodziny?
2. Jak wpływa na codzienne relacje?
3. Jak technologia pomaga utrzymywać kontakt?
4. Dlaczego korzyści ekonomiczne nie eliminują wszystkich społecznych kosztów migracji?

POJĘCIA DO ROZWAŻENIA:
migracja zarobkowa • rodzina • przekazy pieniężne • relacje

SYTUACJA 88

MŁODZI WYJEŻDŻAJĄ

W niewielkiej miejscowości coraz więcej młodych osób po ukończeniu szkoły przeprowadza się do większych miast.

Część wyjeżdża na studia, inni szukają pracy.

Właściciel lokalnego sklepu zauważa, że liczba młodych klientów spada.

Klub sportowy ma trudność ze znalezieniem nowych zawodników.

Jednocześnie osoby, które wyjechały, czasem wracają po kilku latach z nowymi kwalifikacjami albo zakładają działalność w rodzinnej miejscowości.

PRZEANALIZUJ

1. Jak odpływ młodych ludzi może wpływać na lokalną społeczność?
2. Dlaczego skutki migracji mogą dotyczyć także osób, które pozostają?
3. Czy migracja zawsze prowadzi wyłącznie do trwałej utraty mieszkańców?
4. Jak powrót części osób może wpływać na miejscowość?

POJĘCIA DO ROZWAŻENIA:
migracja • społeczność lokalna • odpływ ludności • migracja powrotna

MIGRACJA MA CO NAJMNIEJ DWA PUNKTY ODNIESIENIA

MIEJSCE, DO KTÓREGO LUDZIE PRZYJEŻDŻAJĄ oraz **MIEJSCE, Z KTÓREGO WYJEŻDŻAJĄ**

POKOLENIA I RÓŻNE DOŚWIADCZENIA SPOŁECZNE

LUDZIE W RÓŻNYM WIEKU NIE DORASTALI W TYM SAMYM ŚWIECIE

Pokolenie, doświadczenie pokoleniowe, zmiana technologiczna, pamięć społeczna.

Różne pokolenia dorastają w odmiennych warunkach społecznych, gospodarczych, technologicznych i kulturowych. Te różnice wpływają na ich oczekiwania, wartości, style życia i sposób patrzenia na świat.

SYTUACJA 89

PIERWSZY TELEFON

Podczas rodzinnego spotkania dziadek opowiada wnuczce:
— Kiedy byłem w twoim wieku, jeśli chciałem spotkać się z kolegą, często po prostu szedłem pod jego dom. Nie mogliśmy do siebie napisać w każdej chwili.

Wnuczka odpowiada:
— Ja większość spotkań umawiam przez wiadomości. Gdy ktoś nie odpowiada przez kilka godzin, czasem zaczynam się zastanawiać, co się stało.

Oboje mówią o relacjach z przyjaciółmi, ale ich codzienne sposoby komunikacji są zupełnie inne.

WCZEŚNIEJ

Spotkanie twarzą w twarz / telefon stacjonarny.

DZIŚ

Komunikator / smartfon.

PRZEANALIZUJ

1. Jaka zmiana technologiczna różnicuje doświadczenia dwóch pokoleń?
2. Jak technologia może zmieniać oczekiwania dotyczące szybkości kontaktu?
3. Czy różne sposoby komunikacji oznaczają, że jedno pokolenie bardziej ceni przyjaźń? Uzasadnij.
4. Dlaczego doświadczenia z okresu dorastania mogą wpływać na późniejsze przyzwyczajenia?

POJĘCIA DO ROZWAŻENIA:
pokolenie • technologia • komunikacja • doświadczenie społeczne

SYTUACJA 90

„KIEDYŚ PO PROSTU SZŁO SIĘ DO PRACY"

Podczas rozmowy o wyborze zawodu ojciec mówi synowi:
— W twoim wieku miałem już pracę w zakładzie i nie zastanawiałem się nad tyloma możliwościami.

Syn odpowiada:
— Ale dziś wiele ofert wymaga dodatkowych kursów, znajomości programów albo doświadczenia zdobywanego jeszcze podczas nauki.

Po chwili obaj zauważają, że porównują wejście na rynek pracy w dwóch różnych okresach.

WCZEŚNIEJ

- ukończenie szkoły
- praca w zakładzie
- zdobywanie doświadczenia w miejscu pracy

DZIŚ

- wykształcenie
- dodatkowe kursy i certyfikaty
- znajomość programów
- doświadczenie (np. staże)
- wiele możliwości zawodowych

PRZEANALIZUJ

1. Dlaczego doświadczenia ojca nie muszą dokładnie odpowiadać obecnej sytuacji syna?
2. Jak zmiana rynku pracy może wpływać na sposób planowania kariery?
3. Dlaczego wspomnienie własnej młodości nie zawsze jest wystarczającą podstawą do oceny sytuacji kolejnego pokolenia?
4. Jak można porównywać pokolenia bez założenia, że jedno z nich jest „lepsze"?

POJĘCIA DO ROZWAŻENIA:
pokolenie • rynek pracy • zmiana społeczna • doświadczenie

DOŚWIADCZENIE POKOLENIOWE

Osoby dorastające w podobnym okresie mogą doświadczać podobnych:
- technologii;
- wydarzeń;
- warunków gospodarczych;
- wzorów edukacji;
- sposobów komunikacji.

Nie oznacza to jednak, że wszystkie osoby z jednego pokolenia są takie same.

TECHNOLOGIA ZMIENIA CODZIENNE RELACJE

WIĘCEJ KONTAKTU NIE ZAWSZE OZNACZA TEN SAM RODZAJ BLISKOŚCI

Technologia komunikacyjna, relacje społeczne, dostępność, komunikacja synchroniczna i asynchroniczna.

SYTUACJA 91

GRUPA RODZINNA

Rodzina pani Doroty mieszka w czterech różnych miastach.
Kilka lat temu spotykali się głównie podczas świąt.
Obecnie mają wspólną grupę internetową.
Codziennie wysyłają zdjęcia, krótkie wiadomości i informacje o tym, co dzieje się w ich życiu.
Pani Dorota mówi:
— Widzę rodzinę rzadziej na żywo, ale wiem o ich codzienności więcej niż kiedyś.

PRZEANALIZUJ

1. Jak technologia zmieniła częstotliwość kontaktu między członkami rodziny?
2. Czy kontakt cyfrowy i bezpośredni pełnią dokładnie tę samą funkcję?
3. Jakie nowe możliwości tworzą komunikatory dla osób mieszkających daleko od siebie?
4. Jakie elementy relacji mogą nadal wymagać kontaktu bezpośredniego?

POJĘCIA DO ROZWAŻENIA:
relacje społeczne • komunikacja cyfrowa • dystans • bliskość

SYTUACJA 92

ZAWSZE DOSTĘPNY?

Olek zauważył, że kiedy jego znajomi widzą informację „aktywny", często oczekują szybkiej odpowiedzi.
Pewnego wieczoru odłożył telefon na kilka godzin.
Później znalazł wiadomość:
— Czemu mnie ignorujesz? Widziałem, że wcześniej byłeś online.
Olek odpowiedział:
— To, że korzystam z telefonu, nie znaczy, że w każdej chwili mogę albo chcę prowadzić rozmowę.

PRZEANALIZUJ

1. Jak technologia zmienia oczekiwania dotyczące dostępności innych osób?
2. Dlaczego status „online" nie mówi wszystkiego o sytuacji użytkownika?
3. Jakie nowe normy komunikacyjne mogą powstawać wokół aplikacji?
4. Czy brak szybkiej odpowiedzi musi oznaczać brak zainteresowania? Uzasadnij.

POJĘCIA DO ROZWAŻENIA:
norma komunikacyjna • dostępność • technologia • oczekiwania społeczne

TECHNOLOGIA NIE TYLKO UŁATWIA KOMUNIKACJĘ

Może także zmieniać normy dotyczące:

- szybkości odpowiedzi;
- prywatności;
- dostępności;
- sposobu podtrzymywania relacji;
- granicy między czasem prywatnym a społecznym.

ZMIANA SPOŁECZNA: SZYBKA CZY POWOLNA?

NIE KAŻDA ZMIANA DZIEJE SIĘ W TYM SAMYM TEMPIE

Zmiana społeczna, tempo zmiany, adaptacja instytucji, norma społeczna.

SYTUACJA 93

PŁATNOŚĆ TELEFONEM

Jeszcze kilka lat temu w małym sklepie większość klientów płaciła gotówką lub kartą.

Właściciel zauważył jednak, że coraz więcej osób chce płacić telefonem lub zegarkiem.

Początkowo tylko nieliczni korzystali z tej możliwości.

Po pewnym czasie rozwiązanie stało się na tyle częste, że brak takiej opcji zaczął dziwić część klientów.

PRZEANALIZUJ

1. Co zmieniło się najpierw: technologia czy społeczne oczekiwanie dotyczące jej dostępności?
2. Jak zachowanie wielu użytkowników może tworzyć nowy standard?
3. Dlaczego nie każda osoba zaczyna korzystać z nowej technologii w tym samym momencie?
4. Kiedy nowinka może zacząć być traktowana jako coś zwyczajnego?

POJĘCIA DO ROZWAŻENIA:
zmiana technologiczna • norma • upowszechnienie • adaptacja

SYTUACJA 94

SZKOŁA I ELEKTRONICZNE DOKUMENTY

Szkoła wprowadziła elektroniczny system przesyłania części dokumentów.

Technicznie zmiana została wdrożona w ciągu kilku dni.

W praktyce przez kilka miesięcy część nauczycieli nadal drukowała dokumenty, część uczniów nie pamiętała o sprawdzaniu systemu, a sekretariat równolegle przyjmował niektóre formularze papierowe.

Dopiero po dłuższym czasie nowy sposób działania stał się codzienną rutyną.

PRZEANALIZUJ

1. Dlaczego techniczne wdrożenie rozwiązania może być szybsze niż zmiana codziennych nawyków?
2. Jakie grupy musiały dostosować swoje zachowanie?
3. Co pokazuje sytuacja o różnicy między zmianą formalną a zmianą praktyki społecznej?
4. Dlaczego instytucje mogą potrzebować okresu przejściowego?

POJĘCIA DO ROZWAŻENIA:
zmiana instytucjonalna • adaptacja • nawyk • praktyka społeczna

ZMIANA MOŻE DOTYCZYĆ:

technologii; | prawa lub regulaminu; | instytucji; | norm; | zachowań; | codziennych nawyków.

Te elementy nie zawsze zmieniają się równocześnie.

GLOBALNE PROCESY W CODZIENNYM ŻYCIU

CO ŁĄCZY TWOJĄ CODZIENNOŚĆ Z LUDŹMI TYSIĄCE KILOMETRÓW DALEJ?

Globalizacja, przepływ produktów, informacji, ludzi i kultur; współzależność.

Współczesny świat jest coraz bardziej połączony. To, co robimy na co dzień – kupujemy, oglądamy, korzystamy z technologii – często ma związek z ludźmi, miejscami i procesami na innych kontynentach. Globalizacja tworzy sieć powiązań, w której decyzje, wydarzenia i produkty w jednym miejscu mogą wpływać na życie ludzi w zupełnie innych częściach świata.

SYTUACJA 95

DROGA JEDNEJ BLUZY

Uczeń kupił bluzę w sklepie internetowym.
Na metce znalazł informację, że materiał powstał w jednym kraju, produkt uszyto w drugim, firma sprzedająca odzież ma siedzibę w trzecim, a paczka została dostarczona przez międzynarodową sieć logistyczną.
Uczeń powiedział:
– Nigdy nie myślałem, że jeden zwykły produkt może łączyć tyle miejsc.

PRZEANALIZUJ

1. Jakie elementy globalnej współzależności można wskazać w historii bluzy?
2. Dlaczego produkcja jednego dobra może być podzielona między wiele krajów i organizacji?
3. Jak transport i komunikacja umożliwiają działanie takich łańcuchów?
4. Co może się wydarzyć, jeśli jeden element międzynarodowego łańcucha dostaw zostanie zakłócony?

POJĘCIA DO ROZWAŻENIA:
globalizacja • łańcuch dostaw • współzależność • handel

SYTUACJA 96

TEN SAM SERIAL W WIELU KRAJACH

Grupa uczniów zaczęła oglądać serial wyprodukowany w innym kraju.
Kilka tygodni później zauważyli, że o tej samej produkcji rozmawiają ludzie w mediach społecznościowych na całym świecie.
W internecie powstają tłumaczenia, komentarze, żarty i krótkie filmy inspirowane serialem.
Jedna uczennica mówi:
— Kiedyś myślałam o kulturze głównie jako o czymś lokalnym. Teraz ten sam produkt kulturowy staje się częścią rozmowy w wielu miejscach jednocześnie.

PRZEANALIZUJ

1. Jak technologia umożliwia szybkie rozpowszechnianie produktów kulturowych?
2. Czy globalne rozpowszechnienie oznacza, że wszyscy odbiorcy interpretują treść identycznie?
3. Jak lokalne grupy mogą przekształcać globalne treści na własny sposób?
4. Co ta sytuacja pokazuje o przepływie kultury?

POJĘCIA DO ROZWAŻENIA:
globalizacja kultury • media • przepływ informacji • lokalna interpretacja

GLOBALIZACJA MOŻE DOTYCZYĆ PRZEPŁYWU:

- towarów;
- pieniędzy;
- ludzi;
- informacji;
- technologii;
- idei;
- wzorów kulturowych.

PYTANIE DO DYSKUSJI

Czy większe połączenie świata oznacza, że wszystkie społeczeństwa stają się identyczne?
Odpowiedz, wykorzystując jedną z sytuacji.

NOWE WZORY ŻYCIA I SPOŁECZNE DYLEMATY

KIEDY ZMIENIA SIĘ SPOSÓB ŻYCIA, ZMIENIAJĄ SIĘ TAKŻE OCZEKIWANIA

Zmiana wzorów życia, indywidualizacja wyborów, nowe formy organizacji codzienności, konflikt oczekiwań.

SYTUACJA 97

PRACA Z INNEGO MIASTA

Julia pracuje całkowicie zdalnie.

Firma, dla której pracuje, znajduje się w Warszawie, ale Julia mieszka w niewielkiej miejscowości kilkaset kilometrów dalej.

Kilka lat wcześniej uważała, że rozwój zawodowy będzie wymagał przeprowadzki do dużego miasta.

Dziś wykonuje pracę dla firmy z Warszawy bez codziennych dojazdów.

Jednocześnie mówi:

— Mam większą swobodę wyboru miejsca życia, ale muszę bardziej świadomie dbać o kontakty zawodowe.

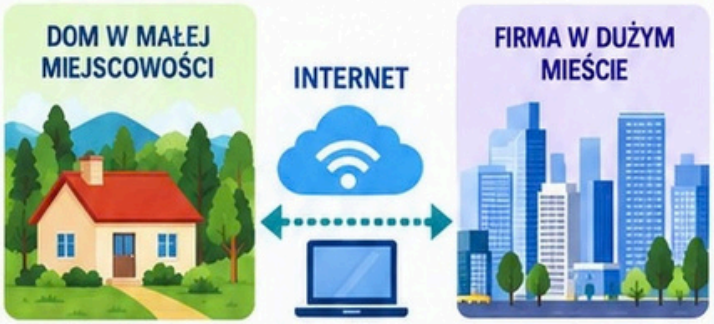

PRZEANALIZUJ

1. Jak technologia zmieniła relację między miejscem zamieszkania a miejscem pracy?
2. Jakie nowe możliwości pojawiły się dla Julii?
3. Jakie nowe wyzwanie wskazuje bohaterka?
4. Jak upowszechnienie takich form pracy może wpływać na miasta i mniejsze miejscowości?

POJĘCIA DO ROZWAŻENIA:
praca zdalna • mobilność • miejsce zamieszkania • zmiana społeczna

SYTUACJA 98

„W TWOIM WIEKU..."

Dwudziestoczteroletnia Lena po ukończeniu studiów wynajmuje mieszkanie z dwiema znajomymi.

Jej ciocia mówi:

— W twoim wieku miałam już własne mieszkanie z mężem i planowaliśmy dziecko.

Lena odpowiada:

— Dzisiaj moje życie wygląda inaczej. Dopiero zaczęłam pracę, wynajem jest drogi, a na razie chcę zdobyć doświadczenie.

Obie opisują swoje decyzje, ale podejmowały je w innych warunkach społecznych i ekonomicznych.

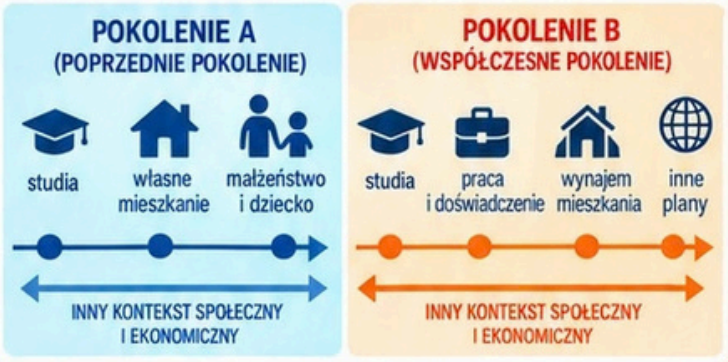

PRZEANALIZUJ

1. Dlaczego nie można porównywać decyzji dwóch osób wyłącznie na podstawie wieku?
2. Jak warunki ekonomiczne mogą wpływać na moment podejmowania ważnych decyzji życiowych?
3. Jak zmiany norm i oczekiwań społecznych mogą wpływać na przebieg życia?
4. Dlaczego różnica między pokoleniami nie musi oznaczać, że jedna osoba „wybrała dobrze", a druga „źle"?

POJĘCIA DO ROZWAŻENIA:
wzory życia • pokolenie • normy społeczne • warunki ekonomiczne

ANALIZUJĄC ZMIANĘ SPOŁECZNĄ, PYTAJ:

1. Co się zmieniło?
2. Kogo dotyczy zmiana?
3. Co ją umożliwiło?
4. Kto zyskuje nowe możliwości?
5. Kto może napotkać nowe bariery?
6. Czy zmieniają się również normy i oczekiwania?
7. Czy zmiana jest trwała czy chwilowa?

MINI SYNTEZA

W TYM MODULE UCZEŃ PRZECHODZI OD PYTANIA:

„Co wydarzyło się tej osobie?"

do pytania:

„Czy ta historia pokazuje szerszy proces społeczny?"

Jedna sytuacja. Kilka pojęć.
Więcej niż jedna możliwa droga analizy.

NIE KAŻDA SYTUACJA SPOŁECZNA PASUJE DO JEDNEGO POJĘCIA

W prawdziwym życiu:

- norma może działać jednocześnie z presją grupową;
- nierówność może wpływać na edukację i późniejszą pracę;
- technologia może zmieniać relacje, normy i sposób działania instytucji;
- decyzja może dotyczyć jednocześnie władzy, procedury i interesów różnych grup;
- migracja może wpływać na tożsamość, rodzinę, rynek pracy i społeczność lokalną.

Dlatego ostatnie zadania wymagają łączenia pojęć.

JEDNA SYTUACJA – RÓŻNE PERSPEKTYWY

JAK ANALIZOWAĆ?

1. **PRZECZYTAJ** – Co dokładnie się wydarzyło?
2. **ROZPOZNAJ** – Jakie pojęcia można zastosować?
3. **WYBIERZ** – Które pojęcie najlepiej wyjaśnia konkretny fragment?
4. **POŁĄCZ** – Jak poszczególne zjawiska wpływają na siebie?
5. **UZASADNIJ** – Jakie informacje z tekstu potwierdzają odpowiedź?

DOBRA ODPOWIEDŹ NIE KOŃCZY SIĘ NA NAZWIE POJĘCIA

Zamiast:

„To jest socjalizacja."

lepiej:

„Sytuacja pokazuje socjalizację, ponieważ bohater obserwuje zachowania członków nowej grupy i stopniowo przyswaja jej nieformalne zasady."

W OSTATNICH 6 SYTUACJACH POJAWIĄ SIĘ MIĘDZY INNYMI:

- normy;
- grupy;
- nierówności;
- praca;
- technologia;
- władza;
- media;
- uczestnictwo obywatelskie;
- migracja;
- tożsamość;
- zmiana społeczna.

NA CO WARTO ZWRÓCIĆ UWAGĘ?

- Czy w sytuacji występuje więcej niż jedno zjawisko?
- Czy można zastosować różne pojęcia?
- Które informacje z tekstu są dowodem?
- Jak łączyć poziom jednostki, grupy i instytucji?
- Czy istnieje więcej niż jedno możliwe wyjaśnienie?

NIE SZUKAJ JEDNEGO „MAGICZNEGO SŁOWA". SZUKAJ RELACJI MIĘDZY ZJAWISKAMI.

Myśl szerzej.
Łącz pojęcia.
Analizuj uważnie.

JEDNA SYTUACJA.
KILKA POJĘĆ.
WIĘCEJ NIŻ JEDNA MOŻLIWA
DROGA ANALIZY.

NIE KAŻDA SYTUACJA SPOŁECZNA PASUJE DO JEDNEGO POJĘCIA

W tym module łączymy pojęcia z różnych części materiału, aby lepiej zrozumieć złożoność życia społecznego.

SYTUACJA 99

PIERWSZA PRACA W RESTAURACJI

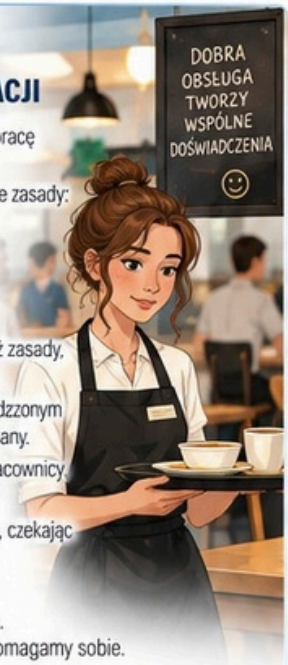

Osiemnastoletnia Emilia rozpoczęła weekendową pracę w popularnej restauracji.

Pierwszego dnia kierowniczka wyjaśniła jej formalne zasady:

- godziny pracy;
- sposób zgłaszania nieobecności;
- wymagania dotyczące stroju;
- podstawowe zasady obsługi klientów.

Emilia szybko zauważyła jednak, że istnieją również zasady, których nie zapisano w żadnej instrukcji.

Nowi pracownicy zwykle pomagają bardziej doświadczonym osobom przy sprzątaniu stanowiska pod koniec zmiany.

Kiedy ktoś ma bardzo dużo zamówień, pozostali pracownicy często pomagają mu bez formalnego polecenia.

Podczas pierwszego weekendu Emilia stała z boku, czekając na dokładne instrukcje.

Jedna ze współpracownic powiedziała:

— Nie musisz czekać, aż ktoś ci wszystko powie. Jak widzisz, że komuś jest ciężko, po prostu pomagamy sobie.

Po kilku tygodniach Emilia sama zaczęła zachowywać się podobnie.

Jednocześnie zauważyła, że część kolegów ma większą swobodę w wyborze zmian, ponieważ mieszkają blisko restauracji i mogą łatwo przyjechać w krótkim czasie.

Emilia dojeżdża autobusem z innej miejscowości.

Ostatni autobus odjeżdża o określonej godzinie, dlatego nie może przyjmować wszystkich proponowanych zmian.

PRZEANALIZUJ

1. Wskaż jedną normę formalną występującą w sytuacji.
2. Wskaż jedną normę nieformalną.
3. Jakiego procesu społecznego doświadcza Emilia, ucząc się niepisanych zasad zespołu?
4. Jak współpracownicy wpływają na sposób wykonywania przez nią pracy?
5. Dlaczego możliwość wyboru zmian nie jest taka sama dla wszystkich pracowników?
6. Jakie czynniki mogą wpływać na taką różnicę?
7. Jakie pojęcia z różnych modułów mogą pomóc w analizie tej sytuacji?

POJĘCIA DO ROZWAŻENIA:
normy formalne i nieformalne • socjalizacja • grupa • nierówności praca • zasoby • mobilność • obowiązki • wsparcie społeczne

SYTUACJA 100

PROJEKT W SZKOLE

W klasie trwa praca nad projektem dotyczącym lokalnej historii.

Nauczyciel podzielił uczniów na kilkuosobowe grupy.

W jednej z grup znaleźli się: Zosia, Kuba, Ali i Michał.

Na pierwszym spotkaniu uczniowie ustalili, że Zosia zajmie się kontaktem z lokalnym muzeum, Kuba przygotuje część graficzną, Ali będzie szukał informacji w internecie, a Michał napisze wstęp.

Po kilku dniach pojawiły się problemy.

Kuba nie dostarczył swoich materiałów na czas, tłumacząc, że ma dużo innych obowiązków.

Ali skopiował fragment tekstu z internetu bez podania źródła.

Michał napisał wstęp, ale nie uwzględnił sugestii reszty grupy.

Zosia zaczęła czuć, że większość odpowiedzialności spada na nią.

Przed oddaniem projektu grupa postanowiła jeszcze raz omówić zasady współpracy i podzielić zadania bardziej szczegółowo.

Projekt został ostatecznie oddany, ale uczniowie zauważyli, że współpraca w grupie wymaga nie tylko dobrych pomysłów, lecz także jasnych zasad i zaangażowania wszystkich osób.

PRZEANALIZUJ

1. Jakie role pełnią poszczególni członkowie grupy?
2. Jakie problemy pojawiły się we współpracy?
3. Jakie normy zostały naruszone?
4. Dlaczego jasny podział zadań może być ważny?
5. Jakie konsekwencje może mieć brak zaangażowania jednej osoby dla całej grupy?
6. Czy sytuację można analizować tylko za pomocą jednego pojęcia?
7. Jakie inne czynniki mogą wpływać na sposób pracy w grupie?

POJĘCIA DO ROZWAŻENIA:
grupa • rola • norma • odpowiedzialność • współpraca komunikacja • konflikt • instytucja (szkoła) • zasoby • efektywność

CO ŁĄCZY TE SYTUACJE?

- Obie dotyczą życia w grupie.
- Połączono w nich różne poziomy analizy: jednostkę, grupę i instytucję.
- Pojawiają się zarówno normy formalne, jak i nieformalne.
- Występują różne zasoby i ograniczenia.
- Jedna sytuacja nie wyjaśnia się w pełni za pomocą jednego pojęcia.

PAMIĘTAJ

- Zwracaj uwagę na różne zjawiska występujące jednocześnie.
- Szukaj związków między nimi.
- Używaj pojęć, aby lepiej zrozumieć sytuację, a nie tylko nazwać ją jednym terminem.
- Uzasadniaj odpowiedzi na podstawie informacji z tekstu.
- Staraj się łączyć perspektywę jednostki, grupy i instytucji.